

Ernst Meyer

Som jeg oplevede 2. verdenskrig

... og alt var bare *kaos!!*

Men andre tider fulgte.. livet går videre!

Jeg er født i Herrens år 1926 - og i grunden er der ikke noget særligt ved selve denne årgang; og dog....

Den var den første af de årgange, som kom til at hedde *Hitler-Jugend* (Hitler-Ungdom).

Hitler ville af denne og de senere årgange skabe en ganske særlig form for ungdom, på linie med det, som spartanerne i sin tid gjorde ved deres.

Han ville så tidligt som bare muligt fremmedgøre de unge for deres forældre og deres indflydelse, så han kunne få frit spil for uhemmed påvirkning.

"Denne ungdom skal være sej som læder, hård som Krupp-stål og rap som en mynde, og ved hjælp af den vil vi skabe en ny verden!

Al svaghed skal bankes ud af den, og hele verden skulle frygte den.

En ungdom, der både skal være overlegen og brutal. Desuden skal den være ufølsom overfor smerte, være atletisk og stærk.

Vi vil ikke vide af for megen uddannelse, for kundskaberne, er med til ødelagde vore mænd.

Disse skal derimod opdrages strengt og udsættes for hårde prøver, hvor målet bl.a. er, at de tilegner sig selvbeherskelse og overvinder frygten for døden.

Ud fra en sådan ungdom fremstår så den frie mand - manden, der er verdens substans, det skabende, guddommelige menneske."

Hitlers tanker med hensyn til opdragelsen af det nye Tysklands ungdom

Disse mine oplevelser genfortælles som en advarsel for kommende generationer af et samtidsvidne, der, forblindet af systemet og i blåøjet godtroenhed, måtte meget igennem, før skællet faldt af hans øjne og bagsiden af medaljen åbenbares for ham!

Jeg er af den formening, at viden om og kendskabet til tredivernes og fyrrernes nazistiske ugerninger er enormt vigtigt!

På egen krop har jeg oplevet, hvordan man igennem et fast og målbevidst arbejde kunne vildlede og derved misbruge en hel generation af først og fremmest unge mennesker; det er jo uhyggeligt, at sådan noget i det hele taget har kunnet lade sig gøre!

For selv om jeg har oplevet en hel del på min egen krop, så rummer disse oplevelser jo ikke tilnærmelsesvis den grufuldthed, den elendighed, de løgne og den menneskeforagt, der kendetegnede netop disse mine ungdomsår i Tysklands såkaldte *Tredje rige*.

Som mangeårig pensionist og med et langt og indholdsrigt liv bag mig, fik jeg lyst til at samle sammen igen på det liv, jeg har haft for dels at få et overblik over det, finde en sammenhæng i det og samtidig opleve det igen, men nu bagfra og så konstatere, at lys og skygge ustandselig har vekslet, men at begge dele har haft stor betydning for mig og min udvikling. Hertil kommer desuden, at jeg ofte har mødt børnenes spørgsmål med bøn om, at jeg skulle fortælle lidt om dette eller hint fra min barn- og ungdomstid.

Det har jeg så prøvet på, og jeg må sige, at det har glædet mig meget, således at kunne kaste et blik tilbage og opleve alle de mange tidligere livsstadier på ny. Og det fremsyn, jeg kunne tænke mig at knytte hertil, vil jeg godt placere under Johs. V. Jensens formulering:

»Den, som vil have fragt ind i fremtiden, må have last fra fortiden«.

Vil vi have sammenhæng i vor tilværelse, må fortid og fremtid knyttes sammen i det, vi kunne kalde: »Tradition med fornyelse«. Men det viser sig gang på gang, at det kan være uhyre svært at få modstridende interesser til at gå sammen i et forsøg på i fællesskab at skabe den bedst mulige fremtid.

Jeg er sikker på, at det altid må være ungdommen, fornyelsen skal komme fra. Tradition og fornyelse må samarbejdes, frihed og ansvar ligeledes, og det gælder både i politik og i åndslivet. Samarbejde og afbalancering, også ytringsfriheden må kende sin begrænsning.

Men det kræver opdragelse! Og her tænker jeg især også på det, som i sin tid på afgørende vis var med til vise mig vejen ind i det danske, nemlig den danske Folkehøjskole. Denne frie skoleforms hovedopgave har altid været, som Grundtvig udtrykker det, at »oplyse og oplive«.

Kan højskolen således få en fornyet fremtid??

Her kommer så lidt af det, jeg har været ude for.....

Du skønne land med dal og bakker fagre,
 med grønne enge og med gyldne agre,
 med kløfterne, hvor bækken
 sig gennem krattet snor,
 og langs med vejen hækken,
 hvor fugleskaren bor!

Med disse pragtfulde linier beskriver Edv. Lembcke den egn, jeg er født og opvokset i, det dejlige Angel, halvøen mellem Flensborg Fjord og Slien. –

Her fødtes jeg den 5. juni 1926 i flækken Bosiek, en samling huse lidt syd for Gelting. Få måneder senere flyttede familien imidlertid til Blick ved Rygge, en tilsvarende lille flække med kun 7 beboelseshuse midt inde i Angel.- Far var husmand, men med sine små 10 tønder jord kunne familien ikke eksistere, så han gik også som daglejer på et af de store godser i nabolaget. Mor var selvfølgelig hjemmegående, passede bedriften her og sine tre drenge; jeg var den ældste af dem.

Mine forældre

Vi tre drenge (1936)

Hjemmesproget var det plattyske (nedertysk); dette havde i midten af det nittende århundrede afløst det sønderjyske angelbomål. Det angelske plattysk kendetegnes bl.a. ved, at man her ikke kan udtale bogstavet *G* ordentligt; det udtales som det tyske *ch*. Således udtales byen Gelting som *Cheading*. Desuden er det angelske plattysk smækfyldt med låneord fra det gamle angelbomål: F.eks. *sysler* mor og så har hun *trafflt*. –

Da jeg i 1932 påbegyndte min niårs skolegang, var jeg ikke i stand til at føre en samtale på det højtyske mål; dette blev således mit første fremmedsprog. Når jeg fremhæver min *niårs*

skolegang, så var det nemlig kun drengene, der havde en *skolepligt* på ni år; pigerne slap med otte år, men de skulle jo også bare føde børnene og passe dem og manden!

I øvrigt havde vi en dejlig fri og ubesværet barndomstid; vi gik i en toklasset landsbyskole, og denne var som de fleste på landet også herhjemme, hvor de ca. 80 elever blev styret af to lærere uden nogen som helst problemer!

Den 16. april det var mors fødselsdag. Da hun i 1936 fyldte 33 år, var mormor kommet på fødselsdagsbesøg. Ved godt middagstid kom jeg hjem fra skole og meddelte de tilstedeværende glædestrålende, at jeg den 20. april skulle til *session*! Jeg ser endnu mormors måbende ansigt, da hun udbryder: *Til session, jamen, er du da rigtig klog? Da skal man da være 18 år!* - Nej, jeg skulle til session, lærer Polchow havde sagt, at alle vi, der var 10 år gamle, skulle nu i noget, der hed *Jungvolk*. Det var noget helt nyt, og alle skulle være med, både drenge og piger. Drengene blev nu kaldt *Pimpfe* og pigerne *Jungmädel*. Alle gik i uniform til den ugentlige *tjeneste*, som i regelen afholdtes en onsdag eftermiddag. Pigerne gik i hvid bluse og sort nederdel, drengene i korte sorte bukser og brun skjorte, sort bred livrem og sort læderrem over højre skulder. Begge havde sammenrullet sort halsklæde holdt sammen af en lysebrun læderknode.

Tjenesten bestod for os drenge i forskellige marchøvelser, øvelser i terænnet (Geländespiel), alle former for sport og idræt, skydning med luftbøsse, politisk skoling, sangtimer, sommerlejre etc.; alt sammen ting, som vi gik op i med liv og sjæl! - Der var mødepligt, og kontingentet beløb sig til 10 Pfg. om måneden. -

Mærkeligt nok behøvede min bedste ven David ikke at være med her, da hans forældre var Jehovas Vidner; men det vidste vi da slet ikke, hvad var, og selv var han meget ked af, at han ikke måtte være med. - Han måtte heller ikke tage del i skolens religionsundervisning, så længe den fandt sted; den blev afskaffet omkring 34/35, og han fik heller ingen *Jugendweihe*, en slags borgerlig erstatning for kirkens konfirmation. Til gengæld fik han senere lov til at dø helte-døden for fører og fædrelandet!!

En aftenstund i efteråret 1940 mødte lærer Polchow op hos mine forældre derhjemme. - Det skal lige siges, at han ved en bestemt lejlighed havde sagt til mig, at, selvom jeg var ferm til alt landbrugsarbejde, så måtte jeg alligevel ikke forsømme mine lektier! Det slog jeg hen, for jeg syntes selv, at jeg fulgte godt med i undervisningen, og at jeg altid havde styr på mine hjemmelektier; desforuden havde jeg jo fået lovning på en læreplads hos snedker Boysen; så hans advarsel tog jeg ikke særlig alvorlig. - Men nu troppede han altså op derhjemme; hvad mon han ville? - Vi tre drenge stak af! -

Efter nogen snak frem og tilbage om både vind og vejr var han så omsider kommet til sit egentlige ærinde: Der sad i grunden et godt hoved på Ernst August, så han havde tænkt sig, at han måske kunne komme til at læse til lærer! - Tavshed i stuen! - Jo, mente far så omsider, hvis

læreren havde det i sinde, ville man da nok kunne bifalde det; men det havde de jo ingen forudsætninger for at kunne bedømme. - Jo, mente Polchow, den side af sagen syntes han, var i orden; på den anden side var der dog et lille *men*, men det kunne man vel også hurtigt få ryddet af vejen: Der var jo det, at far ikke var medlem af partiet; men det var jo, som sagt, kun et lille problem. - Far var længe tavs. men så sagde han bestemt, så det ikke var til at tage fejl af: *Ja, hvis dette var et krav fra lærerens side, så kunne man lige så godt slutte her; for det blev der ikke noget af!* - Polchow indvendte, at man jo skulle tænke på drengens fremtid, og at partimedlemskabet var, når alt kom til alt, jo dog kun mere eller mindre var en formsag. - Men far blev ved sit nej, hvor meget han end skulle overbevises. Omsider gik lærer Polchow med uforrettet sag. - Senere prøvede han igen, og også fars arbejdsgiver, Hermann Rasch, Ryggesgaard, prøvede, men forgæves: Far blev ved sit nej! - {denne tildragelse har mor fortalt mig langt senere; far har aldrig nævnt det med et eneste ord!} -

Hvad der så er sket, aner vi ikke, men lige pludselig kom der meddelelse om, at jeg var bleven indstillet til en optagelsesprøve, som i november 1940 skulle finde sted i Wolmersdorf ved Meldorf i Ditmarsken.

Den nationalsocialistiske ideologi holdt ikke meget af kristendommen. *Religion er opium for folket* lød det fra Føreren, og størstedelen af de protestantiske præster og mange katolske fulgte blindings nazisternes paroler. Alligevel var dette nok et område, hvor nazismen ikke altid havde let spil. - Man havde stort besvær med at vænne folk af med de traditionelt indgroede kirkelige handlinger såsom kirkebryllup, dåb, konfirmation o.s.v. - Konfirmationen f.eks. søgtes erstattet af den såkaldte *Jugendweihe*. Alle afgangselever var tvangsindlagte til at tage del i denne. - Men jeg både ville og skulle også konfirmeres. Jeg havde jo taget del i Tante Berthas missions-sammenkomster, så dette var nok noget, der var mig meget magtpåliggende, og hjemmefra ville man heller ikke bryde traditionen. Altså måtte jeg i gang.

Da der ikke var flere af min årgang i klassen, der skulle med, cyklede jeg alene til præsten i Nørre Brarup for at melde mig til ved hans to-årige konfirmandforberedelse. Pastor Gloyer var ikke nazist, tværtimod benyttede han prædikestolen til at tale *Roma midt imod!* - Dette bragte ham gentagne gange i konflikt med regimet, og han kom til at opholde sig to gange i Neuengamme, hvor han blev gode venner med bl.a. rektor Svend Johannsen, Slesvig, og pastor Miether, Gelting. - Svend har senere selv fortalt mig om ham. Han satte stor pris på Gloyer både som menneske og som teolog. - Naturligvis var vi ikke klar over, hvor pastor Gloyer befandt sig, når han havde *tjenestefri*; det erfarede vi først efter krigen. –

En af Gloyers *forbrydelser* havde følgende baggrund: I vort nabolag var der en ung pige, der var bleven gravid med en polsk krigsfange, og sligt var jo en forbrydelse mod den ariske race!! Fangen blev skudt, og Gloyer fik besked på at sørge for begravelsen. Dette nægtede han, da han ikke kunne få udleveret de nødvendige oplysninger om den likviderede. Følgen var fire uger Neuengamme!!

Jo, det var hårde tider

Konfirmandforberedelsen strakte sig som nævnt over to år! Den fandt i regelen sted en tirsdag eftermiddag og måtte under ingen omstændighed falde sammen med den tvungne tjeneste i Jungvolk, der for det meste fandt sted på en onsdag. -

Jeg havde ca 6 km til Nørrebrarup. Tit kom jeg ud for, at andre unge, der ikke skulle konfirmeres, lurede mig op for at chikanere mig, når jeg skulle forbi dem. Det medførte så, at jeg ofte var nødt til at tage større omvej, for at undgå dem. Kom jeg så for sent, og præsten fik forklaringen, smilte han altid forstående og mente, at de nok en gang blev klogere. - Det blev de jo også nok, for da jeg efter krigen atter kom til Gloyers gudstjenester, sad flere af dem i de forreste kirkestole!! - Ja, sådan kan tiderne jo skifte! –

En gang skete det, at der var en flok på fire, der havde luret mig op, da jeg intet anende kom fredelig cyklende. Jeg blev væltet af cyklen, og medens de tre af dem søgte at gennemtæve mig, skruede den fjerde ventilerne af mine hjul. Da det var sket, forsvandt de på deres cykler, og jeg kunne trække videre. - På den anden side var de dog så fair, at de næste dag uden at sige noget lagde ventilerne på min plads i skolestuen; man kunne nemlig næsten ikke opdrive ventiler eller cykelgummi i det hele taget.

På grund af familie omstændighederne fik jeg lov til fra jul 1940 til konfirmationen i april måned 1941 at følge konfirmandforberedelsen færdig i Gelting, for dog senere at blive konfirmeret i Nørrebrarup. - Medens vi i hos pastor Gloyer nærmest havde fået pålagt mødepligt til hver anden af søndagens gudstjenester, for så tirsdag-eftermiddag at aflevere et kort referat af prædikenen med bl.a. angivelse af de benyttede salmer og bibeltekster, så var pastor Miether her ikke nær så skrap i sine krav.

Jeg blev konfirmeret søndag den 6. april 1941. Da var der krig i landet, og det kunne mærkes på mange forskellige måder: For det første var alle våbenduelige mænd indkaldt til militærtjeneste; her var jeg heldig, eftersom min far led af åreknuder. Han havde været indkaldt i et kortere tidsrum, men som sagt åreknuderne var så slemme, at støvlerne var fyldt med blod, som han selv udtrykte det; og så sendte man ham hjem. Han blev så sat til at bestyre bedriften på et stort gods lige i nærheden af mit hjem. Det gjorde han godt, og det var han glad for.

Da arbejdet i landbruget på daværende tidspunkt blev udført af krigsfanger, havde vi megen omgang med dem. Det drejede sig først og fremmest om polakker og franskmænd.

Polakkerne holdt vi mest af, de var gode til arbejdet. Jeg lærte også nogle få vendinger, men har glemt de fleste af dem igen.

Som sagt, var der krig i landet, og det betød, at alting var rationeret, man havde mærker, der berettigede til indkøb af bestemte varer, såsom æg, smør, kaffe, brød, dvs. alle dagligvarer, men også forbrugsvarerne var rationerede. For eksempel skulle man for at få et sæt konfirmationstøj.

I god tid havde mor og jeg været på cykel i Sønderbrarup for hos firmaet *Lühr & Meyer* at købe et pænt mørkt sæt tøj. Man måtte altid være undervejs i god tid, for forretningerne fik kun tildelt bestemte portioner, de var altså ikke altid leveringsdygtige. Men manufakturforretningen *Lühr & Meyer* var vor *Hofleverandør*, her handlede vi altid, når vi for engangs skyld engang imellem fik noget nyt tøj. –

I regelen var det jo genbrug, og sådan et stykke stof kunne bruges igen og igen. Således kom bedstefar hjem fra den første verdenskrig i 1918 med en god militærfrakke, et dejligt stykke vadmestøj. Jeg gad nok vide, hvor mange gange den blev forandret fra det ene til det andet; jeg husker, at mor en overgang, og det må have været først i trediverne, havde fået lavet en nederdel af den. Da så jeg som stor dreng en dag stod og manglede et par bukser, så fik jeg mors nederdel under armen og gik op til vor skrædder Herbert Jensen, naboens søn, og så måtte han af mors nederdel sy et par bukser til mig. Stoffet var næsten uopslideligt, men hvor gnavede disse hårde søm på inderlårerne! - Jeg hadede disse bukser som pesten; men der hjalp ingen kærmøder, og efterhånden fik jeg nok nærmest en slags læderhud mellem lårene. - Flotte var de heller ikke at se på, de kunne næsten stå alene, og så gik de en håndbred ned over knæene. Så havde vi sorte hjemmestrikkede strømper på, som min farmor, der næsten var blind, havde strikket. Ja, strikket er næsten for meget sagt, for når strømpefoden var bleven stoppet utallige gange, klippede hun den bare af og strikkede en ny til. Da hun nu ikke altid kunne få fat i samme farve garn, kunne der opstå mange sjove kombinationer af farver. - Disse strømper gik en håndbred over knæet, og så blev de knappet til gummistropper, der var fæstnet til et livstykke. Røg der en knap, var vi drenge jo ikke sene til at bruge et søm for at få samling på det hele igen, og det medførte så atter stor ballade med både mor og farmor; nej, man havde det ikke let som stor dreng - i øvrigt gik vi for det meste med træsko.

Men nu fik jeg altså et pænt sæt konfirmationstøj. Så var der jo skoene. Også her havde mor i god tid kontaktet skomageren, og han havde lovet, at han nok rettidigt skulle få et par hjem til mig. Men tiden gik, og der kom ingen sko. - Mor skrev så til mig, jeg boede på det tidspunkt hos min mormor, om ikke jeg kunne få et par hos skomageren i Gelting. Men nej, han kunne heller ikke hjælpe mig. Men her kunne jeg få et par nye gummistøvler. Så mente han, at hvis nu man skar skafterne af dem og pudsede dem fin op, så måtte det da kunne gå. Som sagt så gjort: De lange skafter røg sig en tur, og så blev jeg konfirmeret i gummistøvler! - Jeg var så flov så flov; men heldigvis var der ingen, der opdagede noget. Senere har mor i mange år brugt disse mine nedskårne *konfirmationsstøvler* til sit daglige arbejde. Så kom selve denne søndag den 6. april 1941. I dag skulle to års ihærdig konfirmand-forberedelse så finde sin festlige afslutning, og det var mig, der denne dag skulle være familiens midtpunkt. Far havde i længere tid haft bestilt Carl Schömer til at køre for os til og fra gudstjenesten i Nørrebrarup; Schömer var klejnsmed i nabobyen og havde en stor Ford-vogn til taxakørsel. Det var første gang i familiens historie, at mine forældre flottede sig på denne måde, første gang, jeg var ude

at køre i bil; ellers cyklede man, eller også benyttede man sig af hestekøretøj. Jeg tror ikke, at ret mange andre med så stor nøjagtighed kan sige, hvornår de første gang kunne nyde bilkørselen.

Søndagen forinden havde vi været oppe til konfirmandprøve, til overhøring. Det var ikke sjovt at skulle stå frem foran hele menigheden og så fremsige trosbekendelsen, det var det, jeg kom op i. Men jeg klarede mig flot, gik ikke i stå! -

Da var det mere fredeligt på selve konfirmationsdagen. Mit konfirmations-ord findes i Ordsprogenes Bog kapitel 3, vers 5+6:

Stol kun på Herren af hele dit hjerte
men forlad dig ikke på din forstand;
hav ham i tanke på alle dine veje
så jævner han dine stier

Jeg havde jo også gæster om eftermiddagen; vi blev sammen med div. onkler og tanter i alt tretten til bords. Det syntes vor mor imidlertid ikke om, derfor gik der bud efter vor kære naboerske tante Anna, hende, der stammede fra Poznan i Polen; nej, man kunne altså ikke være tretten til bords! - I øvrigt så sagde vi jo i min ungdom *onkel* og *tante* til alle naboer. Ved kaffetid kom Hermann Rasch, gårdejereren, som far på det tidspunkt endnu var daglejer hos. Han var klar over, at jeg sidst på måneden skulle tiltræde min uddannelse som lærer. Han holdt en lille tale for mig, og takkede for den tid, jeg som stor dreng efter skoletid havde arbejdet for ham. Han havde en meget stor og dyr gave med til mig: *Columbus Volksatlas*. Den var jeg uhyre glad for. - Min kære onkel Hermann holdt også en tale for mig; men han var kun ude på, at jeg skulle opgive min læreruddannelse og komme til ham for at blive traktorfører, han havde jo en maskinstation og manglede billig arbejdskraft; og dette tilbud var alvorlig ment fra hans side. Mor blev noget sur på ham, eftersom han blev ved med at snakke om det.

Min kære mormor sagde ikke noget, men hun forærede mig en pung med 20 RM og en salmebog, og indeni havde hun lagt en kærlig hilsen, der havde følgende ordlyd:

Zu deiner heutigen Konfirmation
meinen herzlichsten Glückwunsch,
bleibe stets brav und gut,
wie du lieber Enkel es bisher gewesen bist.
Deine Großmutter
Bosiek, Palmarum, den 6. April 1941

Langt senere opdagede jeg, at pungen havde en hemmelig lomme, og i denne fandt jeg en lille seddel med mine konfirmationsord:

*Stol kun på Herren af hele dit hjerte
men forlad dig ikke på din forstand;
hav ham i tanke på alle dine veje,
så jævner han dine stier.*

Nogle pragtfulde linier – en fantastisk leveregel, som jeg her fik tilegnet, og som jeg efter fattig evne har prøvet på at leve efter.

(Desværre mistede jeg pung med indhold samt alle mine ejendele, da jeg i maj 45 kom i fangenskab)

Nu kommer jeg til at lave en lille parentes; jeg skylder nemlig en kort redegørelse for nationalsocialismens pædagogiske synspunkter. Her var man til 100 % klar over lærerens vigtighed, når det gjaldt at forme ungdommen i den nazistiske ideologi. Derfor måtte man i første omgang se at forme fremtidens lærere i den retning. Læreruddannelsen spillede her som altid en meget stor rolle. - Dette førte til, at man lige fra starten gav afkald på studentereksamen som udgangspunkt for en pædagogisk uddannelse, for senere hen stort set at vende ryggen til akademisk uddannelse i al almindelighed. Her ved storbyens universiteter aktiveredes de unge jo til individuel og kritisk tænkning, noget, som systemet anså for uønsket; man havde brug for mennesker, der i blind lydighed forfægtede den nazistiske lære. Man gik tilbage til den gamle form for læreruddannelsen, sådan, som den før fandtes i en seminaristisk fællesopdragelse allerhelst langt ude på landet. - Man kan roligt sige at denne uddannelse var en form for hjernevask. Har vi da her at gøre med en gruppe unge mennesker i en alder, som var præget af en pubertær usikkerhed, og som i deres søgen efter egen identitet var åbne og modtagelige for enhver form for indflydelse og påvirkning, en situation, som ethvert ungt menneske må gennemleve. -

Vil man omkvalfratere et samfund, begynder man altså her! Derfor er det af uhyre stor betydning nøje at følge de unges udvikling netop i disse år. - Det er således jo ikke helt forkert, når en tysk historiker påstår, at den tyske sejr over Frankrig i 1870-71 blev vundet af den prøjsiske lærer i landets folkeskoler... Mon vore lærere af i dag til fulde er klare over den „magt“, de her ligger inde med? - bruges den mon på rette vis? -

Nå, tilbage til min historie: Vi var godt hundrede til denne optagelsesprøve, alle i min alder, og vi skulle kappes om de 25 pladser, der stod til rådighed. - Imidlertid bar allerede denne prøve præg af, hvad der senere kunne vente os: Ved siden af de almindelige skolefærdigheder som matematik, geografi, historie og tysk bestod denne dog også af marchøvelser, skydning med luftbøsse og sidst men ikke mindst boksning. Det var der ikke ret mange, der havde prøvet før; men det gjaldt jo bare om at slå fra sig og vise, at man ikke var bange. –

Resultatet blev, at jeg slap med gennem nåleøjet, og så begyndte den fireårige seminarieuddannelse. –

Man kunne altså efter ni års folkeskole gå direkte ind i denne uddannelse, i tilslutning hertil kom så ½ års såkaldt *arbejdstjeneste*. Alle karle og piger var pligtige til at blive sat til et

samfundsnyttigt stykke arbejde; det kunne f.eks. være afvanding af mose-arealer, dige- eller vejbygning eller opdyrkning af hedearealer. Meningen hermed var, at *åndens* arbejdere skulle arbejde sammen med *håndens* arbejdere for også ad denne vej igennem forståelse for hinandens problemer at opbygge det nye folkefællesskab. - Derefter fulgte så to års militærtjeneste, og så var man 22 - 23 år, inden man blev sluppet løs på folks børn. - Sagen var dog den, at selv om man havde taget sin lærereksamen, så var man stadig kun halv færdig: efter at man var tiltrådt skoletjenesten, var man aspirant i mindst to år. I den tid kom man til at undervise under vejledning af en ældre kollega, der i hele aspiranttiden førte en slags tilsyn eller vejledning med én. Efter disse to år skulle man så op til den såkaldte *anden prøve*, praktik og en omfattende afhandling omkring et opgivet pædagogisk emne. Denne prøve kunne tages tidligst efter to år, men skulle være taget efter senest fem år; og så først var man fuldt uddannet lærer.

Systemet gav en meget grundig uddannelse i både praktik og pædagogik, når man altså ser bort fra alt det andet. - Og dette *andet* var naturligvis atter det militære islæt ved siden af den politisk-ideologiske påvirkning, som man hele tiden var udsat for. Essensen af denne var læren om *overmennesket*, hvor man altså blev sat i bås: Den nordiske mennesketype som ideal, blond, lys og blåøjet, var idealet, og herefter fulgte så polakker, russere, sigøjnere og jøder. Arvelighedslæren dømte sidstnævnte til menneskehedens udskud...

En beretning af en lidt anden art: En af mine barndomsveninder, Lisbeth, havde været indkaldt til *kvindelig Arbejdstjeneste*, mens jeg opholdt mig på seminariet i Lunden, gjorde hun tjeneste på byens posthus. Da hun ikke havde nogen videre bekendtskab i byen, stak vi ofte hovederne sammen og fik os en ordentlig sludder omkring vores fælles hjemegn.

Hun fortalte, at der på et vist tidspunkt under arbejdstjenesten var bleven udvalgt en række *nordisk* udseende piger. Disse blev så inviteret til et drabeligt gilde sammen med særligt udvalgte SS-folk, ligeledes af den *herlige nordiske type*. Eneste formålet med dette samvær var at få pigerne gjort gravide. Parterne måtte under ingen omstændighed opretholde en indbyrdes kontakt efter dette korte samvær!

Når graviditeten var indtrådt, tjenest-forpligtedes pigerne for et helt år til fjernt liggende egne (Østprøjsen), hvor de, når tiden var inde, kom til at føde deres børn.

Straks efter fødselen blev børnene imidlertid skilt fra deres mor og anbragt på dertil særligt indrettede børnehjem. Mødrene kom aldrig til at se deres børn, de var bleven degraderet til at være førerens *fødemaskine*. Specielt udvalgte sygeplejersker kom til at forestå opdragelsen af disse børn. – Hvis disse skulle være levende endnu, så må de jo være godt og vel de tres år i dag. Hvad mon disse mennesker så ved om deres oprindelse? –

Seminariet var en slags officerssskole: Fra morgen til aften gik man i uniform, skoleskemaet omfattede en meget grundig indlæring i de elementære fag plus det førnævnte militære islæt incl. legemsøvelser plus de musiske fag, folkedans plus en grundig oplæring i *knigge* (Emma Gad). Jo,

Stortysklands kommende elite skulle kunne begå sig.

Lederen af *Lehrerbildungsanstalt* var *Studienassessor* Hans Hartz, født 1905 i Blankenese. Inden han kom til Lunden, havde han *Assessor* ved den tyske skole i Haderslev, Nordslesvig. Hans kone stammede fra Løgumkloster. Her kaldte han sig *Schulführer*, de andre lærere var *Zugführer*, alle optrådte kun i uniform. *Zugführer* Knoop var den eneste, som en enkelt gang præsenterede sig i sin sorte SS-uniform. Eleverne kaldtes *Jungmannen*, klasserne var *Züge* (med hver sin *Scharführer*) og disse delte i tre *Kameradschaften* (med hver sin *Kameradschaftsführer*), alle udnævnt af *Schulführer* Hans Hartz. - Hele livet var organiseret som *tjeneste*; derved opnåede man en vis form for sikkerhed for indprentningen af nationalsocialismens livsform, tanker og ideer. Uniformeringen forstærkede denne tendens. Der fandtes næppe noget område i det daglige livsforløb, der ikke var reglementeret: Fra en fælles vækning (signalhorn!) med efterfølgende morgengymnastik, den bestod i fælles løb (ca 1 km) barfodet og med nøgen overkrop både sommer og vinter (!), koldt brusebad, sengeredning og stueappel, fælles march med sang til hovedbygningen, fælles flaghejsning, indrykning til fælles morgenmad, om aftenen atter samlet flagnedtagning og afsluttende stueappel ved *Zugführer vom Dienst* (ZvD) og *Kameradschaftsführer vom Dienst* (KvD). - Kan livet tilrettelægges mere militaristisk? -

Dette var lejrlivet; den næste typiske organisationsform var *marchkolonne*. Man gik ikke til noget, man *begav* sig ikke til de enkelte stationer i sådan et dags forløb. Nej, man *trådte an* og marcherede: ind i spisestuen, til klasseværelserne, til sportspladsen, til nattehvilen, ja, endda til danseundervisningen.

Aldrig glemmer jeg følgende tildragelse: I erhvervelsen af idræts- og sportsmærket indgik en 10-km-march med 10 kg oppakning. - Vi startede fra Lunden mod Heide, 17 km (!), nåede

byens koncertsal, foran bygningen anbragtes vor tornystre på rad og række, og med militærisk eksakthed rykkede vi til tilhørernes store overraskelse i kolonne ind i salen, overværede koncerten (en af Beethovens violin-koncerter), forlod under kommando salen igen, skuldrede tornystrene, og så gik det med en sang på læben og de 10 kg på ryggen atter mod nord til lunden, som vi nåede ved 1 - ½2 tiden, for så atter at starte næste dags gerning ved 6-tiden næste morgen! -

Landsbyen Lunden var i grunden et typisk anskuelsesbillede, som underbyggede vor racistiske tankegang: Det nordisk-tyske menneske fandt man præsenteret og personificeret i gravene på *Geschlechterfriedhof*. Her havde marsklandets rige bønder for mange år siden sat mægtige gravplader over de enorme katakombe-lignende gravanlæg, hvori de havde bisat deres døde; et udtryk for bondestandens stolte selvbevidsthed, et idealbillede for os unge mennesker!

Men der fandtes også et andet Lunden: Der, hvor landsbyen gik over i hede- og klitlandskabet, lå en lang række små stråtækkede huse, hvor *fattig-folk* boede. Her boede *kommunisterne!!* - Man anså dem for at være både asociale og kriminelle. (et meget yndet ordsprog: "*In Lunn' giff't dat meer spitzbuven as hunn'*") - I Lunden findes der flere tyveknægte end hunde).

Bernhard Bode

Da beboerne her gennemgående boede langt mere fattigt og var dårligere klædt, ja, så traf man her altså på modstykket af det tyske *herre-menneske!* - en underverden....

Min klasse var det andet hold på seminariet. Jeg fik alle tiders ven i en kammerat, der gik i klassen over mig, Bernhard, Bernhard Bode fra Buxtehude, vi kaldte ham bare *B³*. – Nu var det en ganske naturlig foreteelse, at, når man blev tjenestepigtig, man automatisk meldte sig til SS-tropperne, det tyske riges elitesoldater. - Bernhard havde også gjort det. Da han kom hjem på sin første orlov, måtte han selvfølgelig holde foredrag for alle eleverne om de tyske troppers og speciel SS-troppernes heltedige kampe; det hørte med til arrangementet. - Men bagefter trak han mig til side og forklarede mig, at jeg for alt i verden *ikke* måtte melde mig til SS! "*Det, vi kommer ud for, er SÅ forfærdelig, at det ikke er til at beskrive. Vi bliver misbrugt på alle mulige måder og områder; det vil jeg gerne skåne dig for! Skynd dig og meld dig som officersaspirant ved hæren, men det haster!!*" - Jeg nåede det, fik mine papirer i orden, uden at nogen opdagede det. - Det kom mig senere svært godt til gode. -

En måned senere fik jeg brev fra Bernhards forældre: Bernhard var faldet!! - *Lidt heldedøden for fører, folk og fædrelandet*. Imidlertid kan jeg ikke gøre mig fri for den tanke, at Bernhard døde for egen hånd! Han var så fintfølelse et menneske, der altid tog tingene meget

alvorligt, og disse sjælelige belastninger, han her kom ud for, ja, dem har han simpelthen ikke kunnet holde til. Jeg ved det ikke, men jeg har oplevet tilsvarende hos venner, der heller ikke har kunnet stå for det forfærdelige pres, de hele tiden var udsat for.

Heimatflak

Hen på efteråret 1942 fik vi at vide, at vi ville kunne bruges til bevogtning af de store radaranlæg, der var placeret i egnen omkring Wesselburen, nær Heide. I løbet af et par måneder fik vi lært, hvordan en »Lyskaster 60 cm« skulle håndteres. Omkring 1. november blev vi iklædt luftvåbens uniformer og begyndte nattjenesten i en forlægning nær de store anlæg. Vi blev om aftenen hentet af en af værnemagtens lastbiler, blev indkvarteret i nogle gamle barakker og indgik nu i en planmæssig vagttjeneste udstyret med nogle gamle russiske bøsser. En gruppe bestod af seks mand, to timers vagt for hver fra klokken otte om aftenen til klokken otte om morgenen. Så kom lastbilen igen og afleverede os derhjemme, hvor undervisningen så med det samme gik i gang. Nattevagt to gange om ugen. Der blev trukket lod om, hvem der skulle ofre sin juleferie. Da boede man derude for en hel uge ad gangen med vagt hver dag. Jeg var uheldig; studerede en frostklar stjernehimmel selve juleaften – 16 år gammel, jeg længtes forfærdelig denne juleaften 1942! Utallige gange oplevede vi luftalarm, men mit hold fik ikke på noget tidspunkt ordre til at blænde op. Men vi sad jo og ventede spændt på, om ikke en fjendtlig maskine pludselig skulle dukke op. I dag siger jeg naturligvis: *Godt det samme at det ikke skete!*

Omkring 1. marts 1943 slap vi, jeg aner ikke noget om, hvem der afløste os.

Systemet skyede så sandelig ingen anstrengelser mht. at opildne og begejstre ungdommen for krigsmaskineriet med alle dets detaljer og i alle dets enkeltheder. Således fik vor klasse i august 1943 en invitation til at aflægge besøg på pansertroppernes køre- og skydeskole i Puttlos lidt nord for Lübeck. Turen dertil gik både frem og tilbage via Hamborg.

Her i Puttlos fik vi så en grundig orientering om panservognene, deres indretning og ydeevne, fik lov til at styre et sådant uhyre på 25 tons, osv. Naturligvis begejstredes vi da over det, vi her oplevede og blev præsenteret for. Man var vel ikke sytten for ingenting! – Lidet anede jeg dengang, at disse *ligkister på larvefødder* om meget kort tid skulle blive til min hverdag! –

På hjemvejen kom vi i Hamborg imidlertid ud for en af de helt store bombenætter i denne metropole. Det, vi her så og oplevede, var simpelthen så uhyggeligt, at det spotter enhver beskrivelse!: Vi blev gennet ind i en 30 m høj såkaldt *højbunker* med plads til flere tusinde mennesker; denne må være blevet ramt af en fuldtræffer, for den stod og svajede frem og tilbage, lyset gik ud, panik i mængden, og alle stormede ned mod den mørke udgang, utallige blev nok trampet til døde...

Heldigvis var vi nogle af de sidste, der var kommet ind, var altså også de første, der kunne slippe ud igen. Men *ud i hvad??* – Udenfor rasede selve helvedet, en ildstorm efter de titusinder af brandbomber, der var bleven kastet ned over denne by. Der var simpelthen sat ild i alt: Husrækkerne stod i lys lue, asfalten var smeltet, som levende fakler rendte menneskene rundt på fortovene, skrigende og hylende af smerter, og det samtidig med, at der til stadighed regnede med bomber af enhver slags – værre kan Sodoma og Gomorra simpelthen ikke have været!

Vi unge mennesker blev sat til at hjælpe til med bl.a. at slukke brandene; men det hele var halsløs gerning, eftersom brandbombernes flydende fosfor hele tiden skulle holdes fugtigt; så snart vandet var fordampet, stod det hele i lys lue igen. Jeg aner simpelthen ikke, hvordan vi slap derfra...

Dette var nok noget af det allerværste, jeg nogensinde har været ude for.....

Den 29. februar 1944 blev jeg indkaldt til *Arbejdstjeneste*. Jeg skulle stille i en lille by Johannesburg i Østprøjsen. - Mor fulgte mig til toget til Sønderbrarup. Afskeden faldt svær, for man kunne jo aldrig vide.. - Hvor må det have været tungt for mødre, hustruer eller kærester således at skulle tage afsked fra den, man holdt af! - mon en sådan afsked skulle blive den sidste??...

Jeg overnattede på banegården i Hamborg; denne gang dog uden luftalarm! - Næste morgen samledes vi en hel flok, der alle havde samme mål. Turen til Johannesburg i Østprøjsen varede hele dagen, men sent på aftenen nåde vi vort mål. Vi fik anvist en seng, og næste morgen blev vi iklædt og afleverede vore civile klæder.

Dagen derpå gik rejsen videre til Riga, turen tog næsten tre dage. Her kom vi til at bo i det, der engang havde været et fint badehotel i *Rigastrand* - *Majori* (Majorenhof). - En kort overgang var jeg afkommanderet til at være hestepasser i Jelgava (Mitau). Ved siden af at

skulle passe hestene stod jeg også for al transportkørsel i hele Jelgava. Det var et par små livlige *panjeheste*, der dog ikke altid ville, sådan, som jeg ville; men spændende var det. -

Opholdet her varede imidlertid kun ca. tre uger. Så var vi en halv snes stykker, der blev afkommanderet til *specialopgaver*. Disse bestod i at bevogte godstog med militære forsyninger til hele det nordlige frontafsnit.

Dette var nærmest et helvedskommando, eftersom partisanvirksomheden var stor det meste af vejen, en vej, der meget ofte førte igennem næsten uendelige skovstrækninger. Væltede lokomotiver og udbrændte godsvogne så vi i massevis langs strækningerne. - Vi var blevet udstyret med lange russiske karabiner, krigsbytte, og efter at vi havde fået lov til at affyre nogle enkelte skud, for at vænne os til det stærke rekyl (tilbageslag), blev vi udstyret med et par snese patroner i patronbæltet, og dette udgjorde så hele vor kampkraft!! - Ved siden af, at vi hundefrøs, var vi tillige hundeangst – Jo, dette her var alvor! - men Vorherre så til os i nåde, han hørte vore bønner!! - Tre gange var jeg undervejs med den slags transporter, uden at vi dog kom i kamp.

Ved hjemkomsten efter tredje rejse, engang midt i april, forelå der en melding om, at jeg skulle møde til session ved SS-tropperne i Königsberg! - Jeg var nærmest chokeret! Hvad var der mon nu gået galt?? - Jeg blev udstyret med de nødvendige rejsedokumenter og måtte bl.a. gennem aflusningsstationen i Riga. (Her fik jeg for øvrigt et par lus, som jeg dog hurtigt fik gjort kål på, inden de for alvor fik lov til at udvikle sig.) - Turen varede flere dage, eftersom orlovstogene måtte indpasses i godstransportplanen og i givet fald havde disse altid førsteretten. -

Da jeg endelig kunne troppe op, meddelte man mig, at vi nu skulle snakke lidt sammen, eftersom jeg jo havde meldt mig som frivillig ved denne troppedeling. Forbavset tillod jeg mig en bemærkning om, at dette nok måtte være en fejltagelse, om ikke jeg måtte få lov til at se denne skrivelse. Derefter trak man en skrivelse frem, som imidlertid var underskrevet af seminariets

tidligere rektor. - Da der ved min indkaldelse til arbejdstjeneste ikke forelå en frivillig-melding fra min side, havde rektor tilsyneladende tilladt sig selv at underskrive en sådan, uden at lade mig det vide. - Synlig lettet kunne jeg nu trække mine papirer frem og meddele dem, at jeg var antaget som officersaspirant ved hæren. Det passede nu slet ikke disse høje herrer, så de brølede noget om, at sådan var Tysklands kommende opdragere altså, svigte Føreren i sådan en alvorlig stund, det grænsede jo ligefrem til forræderi! “Ud!!” - Jeg forsvandt uden flere kommentarer. Jeg er sikker på, at Bernhard igennem sin advarsel var skyld i, at jeg kom til at overleve også det ragnarok, jeg senere skulle komme ud i!! - Af de 25 kammerater, der i sin tid var i min klasse på seminariet, var der kun tolv, der vendte tilbage!

Efter disse tre måneders tjeneste i *Arbeitsdienst* (fronttjeneste) var jeg midt i maj måned 1944 så atter hjemme i Blick. - Der gik cirka tre uger før indkaldelsen til militærtjenesten kom.

—

I disse måneder i 1943-44 var Tyskland udsat for ufattelig svære bombeangreb fra de allieredes side. Både ved dag og ved nat kom de store firemotorers maskiner i enorme flokke ind med deres umenneskelige bombelaster, som man læssede af over så at sige alle de tyske byer. Flensborg var nok en af de få byer, der slap billigst.....

En dejlig søndag formiddag hyggede vi os i vor mors skønne have, da der også havde fundet vældige overflyvninger sted; kondensstriberne stod endnu i lang tid tegnet på himlen. - Efter nogen tid hørte vi pludselig en fire motors maskine komme nærmere med brand i to af motorerne. Den var vel godt tusinde meter oppe i luften endnu, da vi så, at besætningen steg ud. Flere hang i deres faldskærme, da maskinen pludselig vendte næsen mod jorden og med en uhyggelig stigende brølen ramlede den ind ikke mere end et par hundrede metre fra vort hjem, midt inde i skoven. Et vældigt brag, en ild- og røgsøjle, der rakte langt op imod himlen, efterfulgt af mange mindre eksplosioner efter den ammunition og de benzinreserver, der endnu havde været om bord. - Alt var ragnarok!! – Far og mor ville naturligvis holde os tre drenge tilbage, men vi skulle da selvfølgelig hen og se, hvordan det så ud på selve nedstyrtningsstedet. Det viste sig imidlertid, at vi slet ikke kunne komme i nærheden af dette. Varmen var så uhyggelig stor, at vi nok skulle holde os på afstand. Der var gået ild i skovens træer, og det brændte i mange dage, før vi kunne nærme os stedet; men da blev vi forment adgang, militæret havde lagt en ring omkring selve nedstyrtningsstedet. - Endnu længe efter krigen kunne vi her finde både det ene og det andet....

Men så skete det: Lørdag den 18. juni 1944 forelå min indkaldelse til Neuruppin, Panzer Ersatz-abteilung 5. - Nu havde jeg det altså sort på hvidt, at jeg skulle til pansertropperne. Dem havde jeg, som før nævnt, stiftet flygtigt bekendtskab under det korte besøg i Puttlos i Holsten, hvor vi, som nævnt, med hele klassen havde besøgt den såkaldte *Panzerschießschule*. På

kasernepladsen var vi kørt rundt med både *Panzer IV* og *Panther*. Det havde været sjovt, men nu skulle det altså blive alvor, dødsensfarlig alvor!! -

Aldrig glemmer jeg turen fra Blick til Sønderbrarup den dag, jeg skulle af sted!! - Det var det fineste solskinsvejr, og mor fulgte med mig. Jeg trak cyklen for hende, på bagagebæreren havde jeg min papkasse med de få ejendele, som jeg skulle medbringe. Vi talte ikke ret meget sammen; mor græd det meste af vejen, og da jeg altid har haft let ved tårer, ja, så gjorde jeg det samme. Halvvejs mellem Nørre- og Sønderbrarup stod der en bænk i vejsiden. Da vi havde god tid, satte vi os der et øjeblik. Uden et ord knugede hun mig ind til sig, og så græd vi nærmest omkap. Ingen vidste jo, hvad fremtiden ville bringe, og om dette var sidste gang, vi sås, og .. og.. og... - Men vi måtte jo videre, og hånd i hånd gik vi så det sidste stykke vej til banegården. Så kom toget, et sidste knus.. *skriv.. hav det godt!.. pas godt på dig selv!..* et sidste vink, og vi var alene med vore tårer, hver for sig, både mor og jeg..

Men jeg fik andet at tænke på: Ankomsten til kasernen i Alt-Ruppin blev vi beordret ned i kælderetagen, hvor vi modtog vor mundering. Og så gik den ellers derudad. Vi fik en hurtig uddannelse i de lette infanteri-våben, og så startede jeg i køreskolen: *Personbil*. - Alle køretøjer var udstyret med træ-gas-anlæg. Det voldte altid mange bekymringer og ærgrelser, når motorerne skulle startes op om morgenen.

Vor uniform var sort med dødningehoveder på kraveopslagene. Hovedbeklædningen kunne enten være en sort skihue eller en sort skråhue. Et bredt læderbælte samledes ved hjælp af et bæltelås, hvorpå der stod *Gott mit uns*. - Mærkeligt, at Gud skulle holde med tyskerne, men det samme troede jo både englænderne, franskmænd og amerikanerne, at Gud også var med dem.- Stakkels Gud.....

Hver eneste soldat i den tyske hær var udstyret med et såkaldt *Erkennungsmerke*, som vedkommende skulle bære om halsen. - Faldt han, blev mærket brækket midt over, den øverste halvdel, den med snoren i, forblev ved den faldne, sådan at han senere ville kunne identificeres påny, den anden blev trukket på en snor og gik tilbage til hjemgarnisonen. -

På mit mærke står: *PZ ERS ABT 5 StammKp. Nr 13011 0* Mit nummer var altså *13011* indenfor *Panzer Reserve Afdelingen 5.'s Stammkompagni*. Nullet bag nummeret betyder, at jeg har blodtype *0*.

Lørdag den 29. juli samme år blev hele vor afdeling flyttet til Viborg / DK. Transporten foregik pr. bane, og da vi passerede strækningen Slesvig - Flensborg, var hjemveen stor. Ingen anede jo, at jeg sådan var i nærheden af mit hjem. - Turen forløb uden

*I sådan et køretøj, en panser uden tårn, lærte vi at køre.
Læg mærke til skiltet Skolevogn på fronten.*

uheld, og i Viborg blev vi indkvarteret i de bestående kaserneanlæg. Meningen med flytningen var, at vi her skulle gennemgå et intensivt køre-kursus på typerne *Panzer III, IV og Panther*. Her fandtes et fortrinligt skole- og træningsanlæg ude i Dollerup-bakkerne. Da det som nævnt var et intensiv-, et lynkursus, i både teori og praksis, var vi spændt meget hårdt for og det fra morgen til aften.

Vi fik ikke nogen videre orlov, og jeg mener, at vi kun fik lov til at komme ud i byen en eneste gang for at blive fotograferet. –

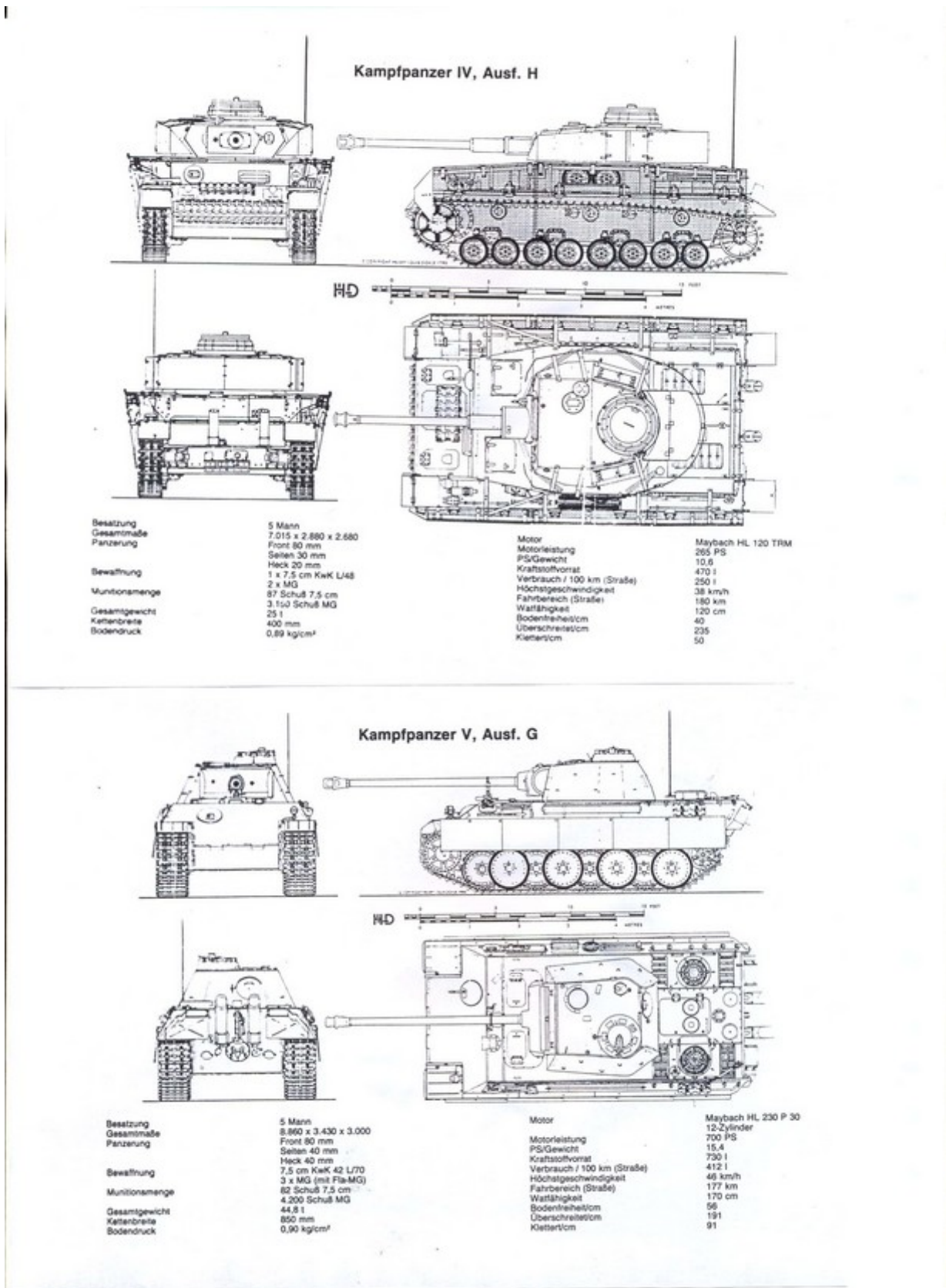
Min deling var en blandet hob, folk fra hele Tyskland; spændende folk. Der var f.eks. sønnen fra det kendte *Dräger-Werk*, Her fremstillede man alle mulige former for redskaber med til knytning til *Gas*. Alle de tyske gasmasker stammede herfra. Men Dräger havde et handicap: Hans rytmik var i uorden; når han gik, bevægede han både venstre arm og ben frem på samme tid. Vor korporal var ved at gå du af sit gode skind, men lige meget hjalp det. Han lærte det aldrig; hvad der senere er blevet af ham, ved jeg ikke. Måske sidder han i dag som direktør i *Dräger Werket* i Lübeck, for firmaet er til stadighed et af de helt store værker i Tyskland. – En anden god ven, jeg havde, hed *Claus von Amsberg*. Vi fulgtes ad indtil vi vendte tilbage til Neuruppin; så kom jeg til Østfronten, han til Italien. – Da jeg senere opdagede, at han var bleven gift med den hollandske dronning Beatrice, ville jeg i grunden gerne have sendt ham et lykønskningstelegram. Jeg lod dog være, da jeg opdagede, at han som tysker havde vanskeligheder nok i sit nye fædreland. – Men Claus var en god kammerat!! -

Midt i oktober var træningen overstået og alle de forskellige prøver aflagt - Nu skulle vi altså være helbefarne panservogns-chauffører!! - noget, vi jo så absolut ikke var (!), men det vidste vi bare ikke på daværende tidspunkt.

Søndag den 15. oktober gik det så pr. jernbane tilbage til garnisonen i Neuruppin. Her blev vi omgående udrustet til indsatsen ved fronten, og først i november måned befandt jeg mig så i området vest for Budapest, hvor vi blev modtaget af kammeraterne af 2. kompagni under Panzerregiment 6, VI. Armé. Hele frontlinien var stort set i opløsning, HKL (hoved-kamp-linien) toges til stadighed længere mod vest. Budapest var blevet omringet af stærke russiske kræfter, de her stationerede SS-enheder (*Nordland* og *Viking*, danske og norske SS-tropper) blev mere og mere trængt; de søgte ned i byens kloaksystem, men blev lidt efter lidt tilintetgjort; kun meget få slap med livet i behold! -

Jeg er ikke i stand til i detail- at skildre begivenhedernes forløb; dertil havde man har simpelthen ikke den fornødne oversigt. Som den lille chauffør, man var, kørtes der udelukkende efter ordre. Man havde sine pansrede udkigs-slitse, som kun tillod et meget beskedent udsyn. I øvrigt var selve panservognen nærmest en *ligkiste på larvefødder!!*

En panservogns besætning bestod i regelen af fem personer, nemlig: en *Kommandant* (som

oftest en officer), en *Richtschütze* (kanonér), en *Ladeschütze*, (ham, der lader kanonen, i regelen 7,5 eller 8,8 cm), en *Funker* (radiotelegrafisten) og så en *Fahrer* (chaufføren).

Jeg har været chauffør på både *Panzer IV* og *Panther*. - Fire gange i alt blev mine vogne totalskadet! - den ene gang var det kun mig, der slap med livet i behold! -

Det var kort før jul 1944; vi var trængt helt tilbage til egnen omkring byen Stuhl-
 weissenburg. Selve byen var allerede taget af russerne. - Det lykkedes for en russisk panserkile
 at skille vor regimentets to afdelinger og omringe dem hver for sig. Efter hårde kampe, hvor der
 var store tab på begge sider, lykkedes det for 1. deling i en hurtig attack at frigøre os fra
 omklamringen. Under denne episode kørte jeg en Panther, og det lykkedes os at tilintetgøre 2
 T-34, en russisk pansertype, som vi havde stor respekt for. –

Da vi nåede frem til vore egne linier, måtte vor vogn tilbringe et par dage på værkstedet,
 jeg mener, at det var gearkassen, der skulle skiftes ud. - Jeg måtte så i stedet overtage styre-
 pindene (rattet) på en Panzer IV og køre den som chefvogn, en ganske ung løjtnant, der lige var
 kommet fra officersskolen, havde kommandoen. –

Tidligt om morgenen havde vi indtaget en udmærket stilling med en fortrinlig
 camouflering i udkanten af et krat. Pludselig opdagede vi, at ti T 34 starter et angreb mod vor
 stilling med store skarer af infanteri imellem sig. De lagde den taktik for dagen, at to tanks
 kørte angrebet, medens de andre gav ildstøtte. Da de første to havde nærmet sig på ca. 500 m,
 åbnede vi ild, og begge de to angribende vogne gik op i luer; og vi jublede..

Men mundingssilden havde forrådt vor stilling og nu koncentrerede russerne deres ild
 på os. Pludselig lød der et øredøvende brag: Vi var ramt såvel i tårnet som også i motoren!
 Vognens indre var omgående et helvede af ild og røg, motoren var gået i stå, alt var kaos; kun
 min radiotelegrafist skreg som vildt, de andre var tavse. Ved at se mig tilbage opdagede jeg, at
 de tre i tårnet måtte være døde. Radiotelegrafisten, der havde sin plads ved siden af mig, havde
 fået venstre arm var revet helt af, blodet sprøjtede bare sådan ud. - Jeg kunne åbne min luge, og
 det gav lidt frisk luft i det buldrende ildhav bag mig; men det bevirkede så samtidig, at russisk
 infanteri havde bemærket, at der endnu var liv i vognen, og at det nu koncentrerede skydningen
 på min luge; jeg kunne høre projektilerne knalde på stålpladen. Jeg var klar over, at der nu
 måtte handles hurtigt, vognen kunne springe i luften, hvad øjeblik det skulle være. Jeg kunne i
 en fart trække min sårede kammerat over til mig og gav ham ordre til at følge efter, det første
 jeg var kommet uden for. Jeg tog en dyb indånding, stemmede mig op i hullet, sprang ud og lod
 mig trille ned ad vognens frontside. Samtidig skreg jeg af fuld hals, at nu skulle han springe.
 Men nu skød russerne som vilde på lugeåbningen - Hans hoved kom til syne, og jeg så ham
 blive ramt af flere skud. Han faldt tilbage i den brændende vogn, jeg glemmer aldrig dette syn!
 ..- jeg kravlede nu som vild på alle fire væk fra vognen parallel til frontlinien, for ikke at
 komme for tæt på russerne; det var det eneste, jeg kunne sanse. - Jeg var næppe kommet 20 -

30 m væk, da vognens ammunition (ca. halvtreds 7,5 cm granater + et par tusinde skud maskingevær-ammunition) og ca. 800 l benzin med et øredøvende brag sprang i luften. Jeg blev slynget flere meter frem og blev liggende bevidstløs i nogen tid. Da jeg atter kom til mig selv, opdagede jeg, at panservognens 10 t. tunge tårn lå med bunden i vejret næsten lige ved siden af mig (!), og at jeg var stokdøv på begge ører, men bortset fra, at mit tøj nærmest var flået af min krop, følte jeg mig ellers temmelig uskadt efter denne uhyggelige medfart! – men mine fire kammerater havde fundet døden i deres/vores *ligkiste på larvefødder!* – *Gefallen für Führer und Vaterland!!*

*Sådan omtrent må
min vogn have set
ud, dog uden tårn;
den blev slynget
30 m væk!*

Fuldstændig døv og med et ganske alvorligt chok kom jeg omgående på nærmeste feltlazaret, hvor jeg dog kun fik lov til at opholde mig nogle få dage; så begyndte hørelsen langsomt at indfinde sig igen, men aldrig i samme styrke som før, og chokket måtte man simpelthen lære at leve med, sådan var det bare, men sjovt var det bestemt ikke!! - Her fandtes jo ikke noget, der hed psykologhjælp; og utallige kammerater blev præget af slige oplevelser resten af deres liv!

Krigen fortsatte. For at befri de i Budapest indesluttede SS-tropper, startedes der i begyndelsen af januar 1945 et storstilet angreb, som udgik fra området omkring Stuhlweißenburg. Vældige panserstyrker blev sat ind, hvori også vort regiment deltog. Kampene bølgede frem og tilbage, indtil vort regiment i begyndelsen af februar måned fik stillet 20 splinter-nye Panther vogne til rådighed. Disse var udstyret med de såkaldte Biwa-Geräte, (Biwa = bildwandlergerät; specialoptik, som ved hjælp af infrarøde stråler gjorde nat til dag! - et system, som amerikanerne havde i deres bombemaskiner; tyskerne havde så bygget dem ud af nedskudte maskiner og konstrueret dem om til brug i panservognene. - Jeg kom dog ikke selv til at køre nogen af disse vogne.) Det gav en fantastisk god start, hvor det lykkedes at trænge russerne et godt stykke tilbage i retning mod Budapest, men så kom vanskelighederne: Hefligt snevejr gjorde nemlig, at den nye udrustning nærmest blev værdiløs; snefog ødelagde deres virkning, og ved kamphandlingerne ved dagslys var udrustningen i vejen og således

ligeledes værdiløst. Hertil kom at panserkilens sider for største delens vedkommende bevogtedes af ungarske tropper; og disse kapitulerede på det mest kritiske tidspunkt og gik over til russerne, og derved blottedes hele aktionen. Ammunition og benzin kunne ikke længere føres frem i tilstrækkelig grad, og efter nogle dage gik hele angrebet fuldstændig i stå, 25 – 30 km foran Budapest! - Selv blev min vogn, der kun var med til at give rygdækning for disse vogne med det værdifulde udstyr, på sidste dagen ramt i agterpartiet, så motoren begyndte at brænde. Vi kunne dog alle forlade vognen i uskadt stand, men var dog atter godt chokeret! –

Alle havde vi fået strengeste ordre på for alt i verden at sprænge vognen i luften, når vi skulle være nødt til at forlade den; for russerne måtte under ingen omstændigheder få fat i vore BIWA-apparater. Så vi sprængte vores brændende vogn – det var hårdt! – En del af disse Biwas blev bygget ud af kampvognene og ført med tilbage til vore linier. Senere har englænderne taget sig af dem. I grunden en fantastisk opfindelse, men den kom alt for sent til at den virkeligt kunne gøre gavn.

Lidt længere mod syd for vor stilling fandt der lige op imod slutningen ved landsbyen Balatonkenese den anden verdenskrigs sidste store panserslag sted med store tab på begge sider; det kom vi heldigvis ikke til at deltage i.....

Men vi havde nu ikke flere panservogne til vor rådighed, så nu blev vi omdannet til at være infanterister!!! – Vi måtte trække af vore sorte uniformer, fik nogle almindelige grå uniformer, blev udstyret med stålhelme og karabiner »98 K« plus nogle enkelte maskingeværer 42, ja, og så var vi *kampklare*!! – Vi marcherede mod vest og kæmpede mod øst! –

Her blev vi en morgenstund overrasket af russerne. - I tæt tåge lå vi på sikring ved udkanten af en lille landsby. Vi havde gravet os provisorisk ned i grøftekanterne, lagt vore håndgranater fin på rad og række og skruet kapslerne af, så aftræksknapperne lå frit fremme. - Tågen forhindrede os imidlertid i at se ret meget. Pludselig opstod der tumult bag os inde blandt husene. Vi for omkring og opdagede, at vi var blevet omringet, og at russerne nu for frem imod os med deres hæse *hurræ* -råb.. - Der var ikke andet at gøre end at tage benene på nakken og så af sted ind i tågen. Russerne må imidlertid med det samme have fået øje på vore håndgranater, for pludselig landede en af dem kun få meter foran mig. Jeg kastede mig ned, den sprang med et dumpt brag, og jeg mærkede et kraftigt slag mod min venstre hæl. - Op igen og videre ind i tågen, i en bue tilbage til, hvor vi mente, vore egne linier skulle være. Vi nåede frem, men forinden blev det sort for øjnene af mig. Der gik dog ikke lang tid, så var jeg på benene igen; blodet svuppede nu i støvlen, jeg havde dog ikke videre ond i foden. - På forbindingspladsen fik jeg støvlen og den blodvædede fodlap af, og så kunne jeg ane en metalstump bag min achilles; jeg holdt benet opad, så godt jeg kunne, og da det blev min tur, var blødningen næsten standset. En ung læge trak stumpen ud og lagde hurtigt en forbindelse på. Så

kunne jeg humpe af sted. Efter et par dage i ro var jeg nogenlunde klar igen, og så gik den derudaf på ny.....

Jeg bryder mig i grunden slet ikke om at skildre alle de forfærdelige oplevelser, man til daglig kom ud for! –

Dog skylder jeg endnu en enkelt episode, som chokerede hele vor besætning ganske uhyrligt: En dag i januar måned 1945 befandt vi os atter en gang på vej mod vest, på tilbagetog. Det sneede kraftigt med en stiv blæst fra øst. Vi havde rygvind, og det var dejligt, for med modvind ville se-slidsene hurtigt lukkes til af sneen. - Pludselig opdagede vor kommandant, at der parallelt med os i en afstand af knap hundrede meter ligeledes bevægede sig en kolonne og det i samme retning. Nu havde vi før været ude for, at russerne lod som ingenting, de bevægede dem samme vej som vi, for så pludselig at slå til og indeslutte os. – Jeg fik nu ordre på at standse vognen, og så blev jeg sendt over for at undersøge sagen. Med maskinpistolen skudklar under armen nærmede jeg mig forsigtigt kolonnen og opdagede til min store overraskelse, at det her drejede sig om fanger, der blev drevet frem af SS-vagtmandskab og *Kapoer*. Pludselig stod en af dem ved siden af mig og brølede mig lige op i ansigtet, hvad fanden jeg havde at søge her? Jeg måtte hellere se at forsvinde hurtigst muligt, for ellers kunne jeg risikere at komme til at slå følge med de andre fanger! - Her var jeg altså stødt på en mindre gruppe Kz-fanger, der nu blev drevet mod vest, væk fra russerne. Aldrig før havde jeg set den slags udsultede muselmænd. Jeg fortrak hurtigt igen, men jeg aner ikke, hvad skæbne de herefter har lidt. – Dyb chokeret aflagde jeg melding til vores løjtnant. - ”Die Schweine!” var hans eneste kommentar, og med *Schweine* mente han SS-vagtmandskabet, og så fik jeg ordre på at køre videre: *Panzer marsch!*.... – Han vidste tilsyneladende mere end vi andre..

Hen imod slutningen af april måned befandt vi os i Steiermark i det syd-østlige Østrig. Russerne pressede hårdt på, og vi måtte atter vige over hele linien. – Byen Fürstenfeld var falden, Riegersburg, en gammel borg, der lå nogle kilometre syd for vor stilling, kunne ses viden om; den var skiftevis på russiske og så igen i tyske (SS) hænder; kampene stod på i flere dage, og så måtte SS-erne retirere, og russerne rykkede frem.... –

I løbet af natten til den 7. maj 1945 blev vi trukket ud af kamplinien og stillede om morgenen til appel i nærheden af landsbyen Gleisdorf. Her fik vi så meddelelse om, at krigshandlingerne var ved at nærme sig deres afslutning. Alt, hvad der endnu var i stand til at køre, blev sat ind på at transportere så mange som muligt til byen Liezen, for her skulle der være en demarkationslinie, og her ville vi kunne gå frivilligt i amerikansk fangenskab. Det blev en meget lang og drøj tur. Det var lykkedes for mig at tilrane mig en plads på trinbrættet af en lastbil. Som levende drueklaser hang soldaterne alle mulige steder på lastbilerne, vogn efter vogn i en uendelig lang række. Ikke sjældent skete det, at bilerne brød sammen enten på grund af materielle fejl eller benzinmangel; og så gik der kuk i køen, kammeraterne måtte så ny

fordeles, og så gik det langsomt videre. Det blev nat, køen fortsatte forsigtigt. Jeg havde fået fat i et par karabin-remme, og ved hjælp af dem bandt jeg mig fast til døren. I den stilling lykkedes det for mig ligefrem endda at sove lidt i flere omgange. Gentagne gange kredsede russiske fly over vore kolonner, dog foretog de dem ikke noget. –

Derimod kom vi ud for et meget kedeligt overfald fra nogle østrigske *frihedskæmpers* side: Fra et fritliggende teglværk åbnedes der pludselig heftigt maskingeværild mod os. Vild forvirring i vore rækker; kolonnen standsede, og man gik i stilling og åbnede ild mod teglværket. I løbet af et kvarter var teglværket jævnet med jorden, ingen af frihedskæmperne undslap! Vi havde fire døde og en snes sårede. - Et fuldstændig vanvittigt foretagende, tilsyneladende sat i scene af en gruppe unge mennesker, der uden nogen som helst erfaring *legede* med fundne våben. -

Lidt før klokken tolv den 8. maj 1945 kom jeg sammen med hele vor deling i sluttet trop i amerikansk fangenskab. I alt var vi ca. en halv million mand fra 6. armé, der her kapitulerede – og det for anden gang i denne krig; første gang var ved Stalingrad i begyndelsen af 1943, hvor 6. arme måtte give op overfor russerne. Men nu stod det klart: Krigen var slut!! -

Heldigvis kunne vi fortsætte kørselen til vi kom til *Uttendorf* og *Mauerkirchen* ved Braunau (Hitlers fødeby!!). Her blev vi placeret på en åben rugmark. Jeg kom til at ligge i udkanten af marken helt ned til selve Inn-floden. Jeg boede her side om side med to kammerater fra Itzehoe. Hver for sig havde vi bygget os et enmands-telt af tre splinternye regnslag, som jeg havde kunnet *organisere*. Vandet i floden var isnende koldt, alligevel tog vi hver morgen en dukkert. Vi ejede i bogstaveligste forstand ikke andet, end det vi gik og stod i; hele vores bagage var gået tabt, da vi hals over hoved måtte flygte for russerne; desværre mistede jeg derved mange fotografier og alle mine dagbøger - men vi havde livet i behold, og det var det vigtigste!

Vi var som sagt ca. ½ mio. mand fra 6. armé, der frivilligt var gået i *amerikansk* krigsfangenskab. Ifølge Jalta-aftalen skulle de tyske styrker imidlertid gå i fangenskab hos dem, de sidst havde kæmpet imod, og dette betød for vort vedkommende, at vi skulle udleveres til russerne! - Ifølge *Schriften des Heergeschichtlichen Museums in Wien, Band 5*, Manfred Rauchensteiner: *Krieg in Österreich 1945, Seite 313*, står følgende: *General Balck löste das Dilemma in Art des gordischen Knotens und erklärte dem amerikanischen Kommandeur, General McBride, daß dann eben die 6. Armee die 80. Division angreifen würde, um der Forderung gerecht zu werden, daß man gegenüber dem Gegner kapitulieren müsse, gegen den man zuletzt gekämpft habe. Diese Argumentation wirkte überzeugend, und McBride willigte ein, die deutschen Truppen über die Enns zu lassen.*

Dermed var vi i sikkerhed. Anderledes dog med de såkaldte Hiwis (Hilfswilligen), dvs. først og fremmest Ukrainere og Kosakker, der mere eller mindre frivilligt var gået tyskernes

ærinde og havde meldt dem til kamp mod russerne, og dem havde vi mange af hos os. Dem tog amerikanerne med hård hånd og udleverede dem til russerne. Mange stak af, andre begik selvmord, for alle var klar over, hvordan russerne ville behandle dem, når først de fik fat i dem.

I hundredvis sprang de i Inn-flodens iskold vand for at nå i sikkerhed. Russerne skød smilende hen over hovedet på dem, og amerikanerne tog smilende imod de gennemfrosne og dødtrætte mænd, tog deres ejendele og udleverede dem koldblodigt til russerne...

Vae victes!!

I de første dage af vort *lejr*liv sultede vi; vor *Eiserne Ration* var hurtigt sat til livs, og så var der bare ikke mere. –

Men nogle dage efter vor ankomst blev der i forbindelse med morgen-appellen spurgt, hvem der havde kørekort til lastbil. Jeg meldte mig, og i de næste fjorten dage kørte jeg hver dag en tur til et stort amerikansk forplejningsdepot i München for at hente fourage til de mange sultne fanger. Køretøjet var en af disse højbenede amerikanske lastvogne, og så havde jeg en neger som vagtmand ved siden af mig. Han sov dog det meste af vejen, drak og røg meget; men vi kom godt ud af det med hinanden. Han lærte mig bl.a., hvordan man fik et *car-paket* til at revne på en let og elegant måde; disses indhold måtte vi nemlig dele!! - Jeg havde strålende dage og var afholdt af mine kammerater!! - Tænk: *Chesterfield*, *Schoka-cola*, *tyggegummi* og pakkens øvrige ingredienser i lange baner - og vi blev ikke nuppet! -

I München havde jeg adskillige gange nogle uhyggelige oplevelser: På mit sprog kunne man jo fornemme, at jeg ikke var hjemmehørende i denne egn, men måtte være fra det nordlige Tyskland, og det var jo ensbetydende med, at så måtte man være fra Prøjsen. Resultatet blev, at jeg blev skældt ud, og en enkelt gang var jeg ligefrem ved at blive lynchet som *Sauprejs*! - og det var noget, man ikke kunne være bekendt at være. - Større landsmands-følelse fandtes der altså ikke i disse dage i Bayern.

Desværre (eller heldigvis!) varer intet evigt her i denne verden, og en skønne dag efter ca. 14 dage blev denne kørselstjeneste nedlagt, og nu begyndte dagenes kedsommeligheder for alvor også for mit vedkommende: Man vågnede ved seks tiden om morgenen, spiste sin alt for beskedne morgenmåltid der bestod af tynd kaffe, lidt rugbrød med noget forfærdelig marmelade-eskstrakt og sommetider et par skiver af en eller anden slags ubestemmelig pølse - man var evig og altid sulten!

Dagene gik med at snakke, ryge og spille kort. *Sytten og fire*! - ved en bestemt lejlighed tabte jeg faktisk størstedelen af min formue 3.000,- RM. Det var naturligvis noget, der gik mig på, jeg sov ikke så godt de næste par nætter. Men så prøvede jeg lykken på ny: Hos en god ven lånte jeg mig frem til de 3.000,- RM, satsede dem og.... vandt!! Jeg kunne nu levere de lånte penge tilbage og har siden ikke deltaget i nogen form for hasardspil. –

På den anden side af Inn-floden var landmændene ved at slå græs. Hvor ville jeg da gerne have givet selv store beløb for bare at kunne komme over og hjælpe dem ved deres arbejde. – men nej, det måtte vi ikke! -

I begyndelsen af juni begyndte amerikanerne dog allerede at sende folk af sted, opløse lejren. Dette forgik efter følgende skema:

Alle de, der har hjemme i det britiske besættelsesområde, træd frem! - de blev sendt til England!!

Alle de, der har hjemme i det franske besættelsesområde, træd frem! - de blev sendt til Frankrig!

Alle de, der har hjemme i det amerikanske besættelsesområde, træd frem! - de blev sendt hjem!!!

Nu havde vi igennem de såkaldte *latrinenparoler* erfaret, at fangerne i England skulle arbejde i kulminerne; i Frankrig skulle der arbejdes indenfor landbruget; men vi ville jo se at komme hjem hurtigst muligt. Altså besluttede vi tre fra Slesvig Holsten, at vi ville snyde: Eftersom der ikke fandtes nogen som helst dokumentation for, hvem vi var eller hvor vi var hjemmehørende, besluttede vi os til at have hjemme i *Harsum*, en lille by syd for Hannover. På et kort havde vi nemlig fundet ud af, at denne egn måtte være noget af det nordligste i den amerikanske zone, altså nærmest hjemmet. -

Allerede den 9. juni 1945 slap vi godt igennem hjemsendelses-proceduren, fik vore papirer og blev så på en åben godsvogn sendt fra Linz i retning mod Frankfurt/Main. - Vejret var fint og stemningen høj: Vi var på vej hjem!!! -

På et sted i nærheden af Würzburg standsede toget på åben strækning, og vi fik besked på, at vi skulle overnatte her ved siden af banestrækningen. Fra fangelejren havde jeg medbragt mine tre teltdug; så jeg rejste mit én-mands telt, hvor jeg sov godt om natten. - Næste morgen blev vi vækket og fik at vide, at vore telte skulle blive stående, til aften ville et nyt hold komme, og så skulle de sove her. Jeg gik dog med det samme i gang med at pille mine tre teltdug fra hinanden, dem ville jeg jo ikke frivilligt give afkald på. Det kom jeg imidlertid til, for pludselig stod der en kæmpe stor neger foran mig, og med det samme bankede han løs på mig med en gummiknippel: Al den tærsk, der kunne ligge på mig, fik jeg her i løbet af få sekunder; og så fik jeg besked på at rejse teltet igen, hvorefter han slap mig. Jeg var blevet så gennembanket, så jeg knap nok kunne gå! -

Men det kom jeg til, for da vi kom til Frankfurt, fik vi at vide, at nu kunne vi bare gå hjem! - Og så marcherede vi derudaf! Vejret var strålende; på landevejene mødte man utallige mennesker, folk, der bare gik og gik: Der var flygtninge af enhver art, de havde ikke noget fast mål, men søgte at få det bedstmulige ud af livet. Der var forældreløse børn, der var krigsforbrydere, der søgte at holde sig skjult, der var tidligere kz-fanger, der som vi, søgte at nå

hjem, der var godtfolk og skidtfolk imellem hinanden. Vi levede fra hånden i munden, tiggede os til både det ene og det andet, og i ny og næ kunne man da også købe lidt hos landmænd.

Ved en bestemt lejlighed fik jeg et dejligt stykke røget flæsk. Næste aften gik vi tre så ind på en gård og spurgte bondekongen, om ikke hun ved hjælp af dette stykke flæsk kunne lave os en god portion brasekartofler. Det gjorde hun, og vi tre fik os et pragtfuldt måltid aftensmad. Vi nød det.. imidlertid fortrød vi det dagen efter, for da havde vi alle tre fået den mest forfærdelige diarré, og den stod på i lang tid. –

Vi nåede landsbyen *Harsum* og meldte os hos borgmesteren. Han tog venlig imod os og viste sig forstående overfor vor situation. Vi blev meldt til i folkeregistret og afmeldt til vor hjemmeadresse, alt i samme åndedræt, og så kunne vi fortsætte vor vandring mod hjemmet. Det allerbedste var imidlertid, at vi nu som registrerede borger i samfundet og kunne få de nødvendige rationeringsmærker, så vi nu kunne købe de vigtigste livsfornødenheder. Efter yderligere nogle dage nåede vi frem til Hamburg-Harburg syd fra.

Vi nåede frem til en bro over *Süder-Elbe* en lørdag ved middagstid. Broen var spærret af britiske vagtposter. Imidlertid var det ikke muligt for os at passere broen før mandag morgen, eftersom det den dag jo var *weekend*. - Mismodigt vandrede vi ned langs floden for at finde frem til nogen, der i en båd var villig til at sætte os over på den anden side. Det var der imidlertid ingen, der var villig til; englænderne skød på alt, hvad der rørte sig om natten, for der var udgangsforbud. Men, som en af fiskerne mente, i kan jo da godt svømme over, når først det er mørkt. Han viste os stedet, hvorfra man efter hans mening nemmest kunne svømme over. - Det må have været i nærheden af Altenwerder.

Da det ved midnatstide var blevet sommer-mørkt, startede vi: Vi havde klædt os fuldstændig af, havde bundet alt, hvad vi ejede og havde sammen i en bylt, som vi med bæltet bandt på hovedet, og så stak vi til søs. I førstningen gik alt efter planen, men da vi nåede ud til midten, viste det sig, at strømmen var betydelig stærkere, end vi havde regnet med. Ved opbud af alle kræfter nåede vi dog den yderste pynt af den ø, vi skulle nå over til. Fuldstændig udmattet krøb vi ind i nogle høstakke, hvor vi gned os tør og varm, inden vi trak i tøjet igen for så at få en befriende nattesøvn. Dette kunne altså nemt være gået helt galt for os!! –

Næste morgen gik vi dog bare over på den modsatte side af denne ø, der iøvrigt rummede megen bebyggelse. Hertil strakte havnerundfarten sig. Vi tog med båden, gik i land i Altona. Nu skiltes vore veje, for jeg ville prøve på at finde et tog på Altona banegård, de to andre fortsatte til fods mod Elmshorn. - Da jeg nåede frem til stationen, viste det sig imidlertid, at alt var totalt ødelagt, hele banegården lå stille hen, der kørte ingen tog! Altså vandrede jeg mod nord ud ad vejen mod Neumünster. - Det varede imidlertid ikke ret længe, før en gammel tysk militær-lastbil dukkede op; den skulle samme vej, så jeg kom op at køre. Vi kørte så over Neumünster, Rensborg til Slesvig. Ved *Schleihalle* i Slesvig skulle han ind for at ordne et eller

andet på et værksted. Jeg skulle være der igen om en halv times tid, så ville jeg kunne køre videre med til Süderbrarup. - Jeg smuttede nu tværs over gaden ind til fru Horstmann, en gammel vens mor. Her fik jeg et stykke mad og noget at drikke. De havde ikke hørt fra Schorsch endnu, men mente, at han var i live. - Da jeg efter halv time kom tilbage til værkstedet, var min bil imidlertid kørt. Ingen vidste hvorhen! - Nu følte jeg mig virkelig som *Lykkeper*: Jeg havde nu mistet mine allersidste ejendele, min skuldertaske med nogle ganske få ting deriblandt mit spisebestik; men skidt være med det, jeg vandrede videre i retning mod Süderbrarup.

Men ved Trianglen lidt uden for Slesvig kom *min* lastbil mig atter i møde: Den var kørt i retning mod Satrup i stedet for at holde til højre mod Süderbrarup. Jeg hoppede op igen og kom således kørende til Süderbrarup med skuldertasken og dens fattige indhold i god behold. Her tog jeg afsked med chaufføren, der nu skulle til Steinfeld, og jeg fortsatte til fods mod nord.

Kort tid efter kom en hestevogn kørende med gårdejer Thomsen, Rügges borgmester, på bukken. Atter kom jeg op at køre, og nu fik jeg nyt at vide hjemmefra. Han mente, at alt stod vel til derhjemme; jeg havde jo ikke hørt fra dem siden jul '44.

Vejen fra Rügge til Blick fulgte jeg min gamle skolevej; jeg gik som i drømme: *Jeg var hjemme igen!!* - Hjemme var alt stille, ingen at se. Yderdøren var låst, så bankede jeg forsigtigt på soveværelsets vindue, gardinerne blev trukket til side, og mors hoved kom til syne, og søvndrukken, som hun var, spurgte hun, hvad jeg ønskede! - Men så blev glæden da stor, jeg fik klem, og jeg fik knus, som jeg ikke havde fået længe. – Det viste sig, at mor havde lagt sig med en dunderende hovedpine, noget, hun faktisk har døjet med hele sit liv.

Der blev nu kogt vand i den store gruekedel, og jeg fik et skoldhedt bad midt på logulvet - iblandet *Lysol*, et skrappt desinfektionsmiddel, for jeg havde jo *lus!!* - Bagefter blev mit tøj kogt i samme opløsning i gruekedlen; men så var jeg også færdig med den plage, der vel nok havde stået på det meste af et $\frac{3}{4}$ års tid! - Jeg havde stadigvæk lidt tilbage af min forømtalte diarré. I første omgang blev den nu værre, eftersom jeg jo ikke kunne holde mig fra mors gode mad! Men lidt efter lidt gik det bedre, og jeg begyndte at tage på i vægt, for med mine 19 år vejede jeg kun knap 100 pund...

Men jeg var hjemme med livet i behold, og det var jo næsten ikke til at fatte!

Et nyt livsafsnit skulle til at begynde, selv om det skulle komme til at forme sig på en noget anden måde..... men derom senere..

Lidt efterslæb:

I centrum for den nazistiske ideologi stod begrebet *Race*. Man postulerede den ariske races overlegenhed over alle andre racer, og her især den jødiske, som ansås for at være direkte mindreværdig. Den slanke, blonde og blåøjede tysker gjaldt som den typiske repræsentant for denne konstruerede *ariske* race. Med denne ideologi retfærdiggjorde man *ariseringen* af det tredje rige, som bestod i en systematisk forfølgelse og udrydning af det jødiske folk og andre, som kaldtes *mindreværdig*. Og her gjaldt alle kneb. Allerede den 13. marts 1933, halvanden måned efter Hitlers magtovertagelse, oprettede man det såkaldte ***Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda*** (Rigsministeriet for Folkeoplysning og Propaganda). Her blev fastlagt, hvad radioen måtte sende og hvad aviserne måtte trykke. Propagandaminister blev Josef Goebbels. Ifølge leksikon betyder Propaganda: *Påvirkning af den offentlige mening igennem ord, skrift, billede, musik, sindbilleder og handling, hovedsagelig i politisk hensigt*. Hitler skrev i »Mein Kampf : «*En ides sejr gøres hurtigere og mere sandsynlig, jo konkreter og effektivt propagandaen har bearbejdet menneskene i deres helhed!!*

A pro po radioen: For at få de nazistiske paroler ud i Stortysklands selv de fjerneste egne, indførte man så tidligt som i 1933 den såkaldte *Volksempfänger* (Folkemodtageren), en radio, som dog kun kunne modtage stationerne på den tyske mellembølge. Den kunne fås til en forholdsvis billig pris af 99,00 rigsmark, og i 1941 fandtes den i 65 % af alle husstande. Her havde propagandaen med andre ord frit løb, *Der Führer* kunne nu høres, og han blev hørt af hele folket, og resultatet blev derefter. – Som sagt: *Alle kneb gælder, og liden tue.....*

At Hitler således var i fuldt gang med skridt for skridt at forberede den kommende krig, var der ikke mange, der fik øje på under disse fredelige forhold. Tyskerne havde det jo godt! Der midt i trediverne var arbejdsløshedstallet faldet fra de syv millioner på knap en halv million. Arbejdstjenesten og Hitlerjugend havde hentet de unge fra gaderne. Kriminaliteten var faldet drastisk. Den tyske eksport satte stadig nye rekorder; *Made in Germany* var atter i høj kurs. Biler kunne købes til moderate priser; 1450 km motorveje stod til rådighed, og det samme antal var under byggeri. Otte millioner almindelige arbejdere fik igennem *Kraft durch Freude* lejlighed til sammen med deres familier at holde ferie, som de før aldrig havde drømt om! Utallige var de *Arbeitersiedlungen*, der blev rejst, og folk blev i stand til at betale dem. - Jo, sandelig var Tyskland blevet et andet.

Men også på det udenrigspolitiske plan var der sket enorme forandringer. Tyskland er atter god ven med alle sine nabostater. Deres regeringsledere står i kø for at vise Hitler deres

sympati. O selvom han havde besat den afmilitariserede zone i Rhinlandet og atter havde indført den almindelige værnepligt (begge dele imod bestemmelserne i Versailler-Vertrag!), så var der ingen af gårsdagens sejherrer, der tillod sig, alvorligt at kritisere dette!

I de første uger herefter gik jeg bare og daskede omkring, hilste på familie og naboer og holdt snak med de mange tyske soldater, der endnu lå i kvarter i de nabobyerne.. Det var først og fremmest et kompagni Nachrichten-folk, der før også havde ligget i Blick, nu stationeret i Wippendorf. De havde ved hjælp af det ledningsmateriale, de havde medført, nødtørftigt fået indlagt strøm i Blick.

- Vi havde en stor flok flygtninge indkvarteret på vor hjemegn. Det var først og fremmest tyskere fra Letland, der var kommet dertil med egne vogne i store træks. -

Jeg gik naturligvis og var en smule nervøs pga. den løgnhistorie, jeg havde fyldt amerikanerne med mht. mine personlige data, opgivet Harsum som fast bopæl osv. Borgmesteren mente, at det nok skulle være i orden; men så fik jeg pludseligt besked på at melde mig på en engelsk adresse i Bøklund. Fra andenside havde jeg bragt i erfaring, at englænderne på ny anbragte de hjemsendte soldater i fangelejligheder i Ditmarsken. En venlig tysktalende dame tog sig af mine papirer, jeg forklarede min situation, hun smilte forstående; i mine papirer fik jeg en bemærkning om, at jeg havde været til kontrol her på kontoret, og så kunne jeg cykle hjem igen. Og jeg var glad! –

Der gik dog ikke lang tid, så var den galt igen: Borgmesteren dukkede op og meddelte mig, at jeg, da jeg ikke havde noget arbejde, var jeg udset til at blive sendt ned til Ruhr for at arbejde i kulgruberne. Her manglede man arbejdskraft, og kommunen havde fået besked på at finde frem til en mand og sende ham derned. Og det skulle altså nu være mig. – Foranlediget af denne trussel, skyndte jeg op til godsejer Brix på godset Brunsholm for at bede ham om at tage mig som landbrugselev. Da jeg havde forklaret ham baggrunden, var han straks villig til at udfærdige de nødvendige papirer. Jeg begyndte således at gå til hånd på godset under min egen fars anvisninger. Foruden far og mig var der en russisk krigsfange og en syttenårs dreng fra Ukraine, det var hele arbejdsholdet på godset i de måneder op mod jul 1945. – men jeg slap for kulgruberne!

Omkring årsskiftet 45/46 besluttede den tyske godsejer fra Riga-egnen, boende i aftægthuset på godset Brunsholm, sig til at udvandre til Canada. Han solgte nu det ene spand heste medsamlet agervognen til far. Betalingen skulle erlægges i form af tre slagtede grise, saltet og røget. - Der blev slagtet sort ved nattetid med en post ved hvert hushjørne! Al

unødvendig støj måtte undgås, for flygtningene var på vagt og ikke til at stole på. Der var nerver på, og mor måtte gå i seng. - men alt gik, som det skulle...

Dagen oprandt, da han medsam sin familie skulle bringes til Flensborg. En kold januardag klokken fire om morgenen blev agervognen læsset til med diverse zinkbaljer, spande og sække. Vi blev pakket godt ind i tæpper, fåreskind og store vinterfrakker, og så startede jeg. Undervejs serverede fru en mellemmad og varm kaffe, og turen forløb ellers uden større begivenheder.

Ved middagstid nåede vi frem til vejkrydset ved Adelby kirke. Og her var det ved at gå galt: På venstre side af vejen, der, hvor skolen nu ligger, sad tre politibetjente og holdt snak. Hvis de fik nys om, hvad vi førte med på vognen, ville vi alle sammen ryge lige ind i kachotten! - Gode råd var dyre; men så klarede godsejeren (desværre har jeg glemt hans navn) ærterne: Han sprang ned af vognen, gik over mod betjentene, hilste pænt og sagde, at han sammen med familien var på vej til en opsamlingslejr i Mürvik, man ønskede at emigrere til Canada, om ikke de herrer ville være så venlig at forklare os vejen! - Og nu kom der ellers liv i betjentene, de forklarede med store armbevægelser, at vi bare skulle dreje her til højre, og lidt længere fremme til venstre, så ville vi komme til *Adelby Kirchenweg* og ved enden af denne atter til højre, og så videre.. Vi takkede venligt for disse oplysninger, de vinkede farvel til os, og i rask trav gik det videre. - Puha! - den var tæt på! - Vi fandt frem til lejren, vore venner fik anvist deres barakstuer, vi fik læsset af, og jeg tog afsked med den rare familie, og så gik det atter hjemad igen. Jeg var hjemme ved ti tiden, godt gennemfrossen, og hestene var dødtrætte efter de godt tres kilometer. - Selvom familien havde lovet at give lyd fra sig, når de var kommet frem til bestemmelsesstedet, så har vi aldrig hørt til dem siden. -

Det var et pragtfuld spand heste, vi her havde erhvervet. Året efter nedkom den ene med et dejligt føl. Da far en hel del år senere byttede dem ud med en traktor, og således måtte skille sig af med dem, græd hele familien.....

Ved juletid 1945 fik jeg en julehilsen fra vennen Schorsch (Georg Horstmann) i Slesvig. Også han var sluppet godt fra krigens rædsler. Han havde deltaget i slaget om Berlin. - Sidst i januar aflagde jeg et besøg hos ham og hans forældre. Vi talte da bl.a. om at fortsætte vor afbrudte uddannelse som lærer. Hans kæreste, Irmi, var ansat som kontorkraft ved Schulrat Kramer, Kreisschulamt i Slesvig, og hun kunne skaffe de nødvendige adresser i Kiel. I første omgang skulle vi naturligvis *afnazificeres*. Dette foregik igennem de britiske besættelsesmyndigheder i Kiel. -

Irmi fik ansøgningsskemaerne hjem, og vi udfyldte dem i fællesskab. De indeholdt utallige spørgsmål, der alle skulle besvares med enten *Yes* eller *No!* - Jeg var lidt i tvivl, da jeg skulle besvare spørgsmålet, om jeg havde været på udenlandsrejser; jeg havde jo dog

været både i de baltiske lande, Ungarn og Østrig. Men jeg svarede med *No!* - Der gik et par uger, og så fik vi besked på, at vi var sluppet igennem *nåleøjet*: Vi var blevet indrangeret under begrebet *medløber*, man havde intet at hænge os på! Samtidig fik vi at vide, at vi begge godt kunne begynde som *hospitanter* (høre på undervisningen) hos en lærer.

Den 1. marts 1946 kunne vi således begge starte i Altstädter Mädchenschule hos en ung lærerinde Lisa Theede. Vi fulgte hendes undervisning helt frem til den 1. juli '46. Den dag fik vi begge ansættelse som vikar i et lærerembede ved samme skole (Altstädter Mädchenschule).

I marts, april og maj måned 1946 fik jeg lov til at bo hos familien Horstmann, Lolfod nr (?); Schorsch's forældre havde en mælkeudsalg her.

I den tid var det et farligt arbejde at holde styr på alle de rationeringsmærker, der fandtes. Det drejede sig jo for det meste om *mælkemærker*, men der var jo både $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ og 1 liter mærker og det drejede sig jo om både sød-, skummet- og kærnemælk. Om aftenen sad fru Horstmann i mange timer og klistrede dem med melklister på lange sider af avispapir. Hertil kom så yderligere både smør- og ostemærker. Men hun var en bestemt dame, og hun havde styr på det hele. –

Ved hjælp af Irmi's forbindelser, hun sad på amtets skolekontor, lykkedes det for Schorsch og mig at få lov til at *hospitere* hos en fuldt uddannet lærer. Vi fik anvist en ganske ung lærerinde, Lisa Theede, der dog havde fået sin afsluttende eksamen inden krigen sluttede. Ind imellem blev Schorsch og jeg dog også sendt op i den store grimme tidligere regeringsbygning, som nu stod tomt. Her skulle vi gennemgå bibliotekets bogbestand og frasortere al nazi-literatur. Det var et meget stort arbejde og fandt sted under opsyn af selveste Schulrat, som dog også havde været nazist! – I to måneder fik vi lov til at følge hendes undervisning, inden vi begge to med skrivelse af 4. juli 1946 fik anvist en selvstændig lærerstilling ved *Altstädter Mädchenschule i Slesvig*; tiltrædelsesdato var den 1. juli samme år.

Med denne skrivelse kunne jeg gå til *Wohnungsamt* for at komme i betragtning ved tildeling af et værelse. – Igennem frk. Carstensen, datter af danselærer Carstensen, havde jeg bragt i erfaring, at der på Stadtweg 27 skulle bo en ældre dame, der nok ville leje et værelse ud. Jeg opsøgte hende og fik hendes soveværelse for et beløb af RM 30,- pr. måned.

Det var fru Frieda Kähler, jeg var havnet hos, en meget rar dame i tres-års-alderen. Vi fik det fantastisk godt med hinanden! - Hun havde som nygift i 1914 allerede i de første krigsdage i 1914 mistet sin mand; kort tid efter føder hun en datter. Hun gifter sig ikke igen, er ene om at opdrage datteren. – Denne bliver så i begyndelsen af 1939 gift med en officer i flyvevåbenet fra Seefliegerhorst *Freiheit*, lige udenfor Slesvig, og han falder under Polen-

felttoget umiddelbart efter krigens udbrud; få måneder senere føder hun en datter. – Således gentager den tyske historie sig gang på gang!!.....

Fru Kähler var tvunget til at stille ét af sine to værelser til rådighed pga. den yderst anspændte boligsituation i årene efter krigen, hvor befolkningstallet jo nærmest fordobledes igennem de enorme flygtningeskarer, der i de sidste krigsmåneder søgte til vor landsdel. Hun afstod, som nævnt, sit soveværelse og beholdt dagligstuen og køkkenet. Jeg behøvede ikke at gå ind hos hende, værelset lå særskilt på den anden side af en gang. Her havde jeg et lille bord, og så stod der en af hendes senge, en vaskekommode og et lille skab. – For første gang i mit liv havde jeg her et værelse helt for mig selv. –

I skolen fik jeg en første klasse med op mod 40 elever. Jeg kan ikke påstå, at det var de mest velopdragne. I regelen havde faderen været soldat, ja, i mange tilfælde var han så enten falden eller ikke vendt hjem fra fangenskab endnu; så sad moderen alene med børnene, og når hun så tilligemed havde et arbejde at passe, ja, så var børnene overladt til dem selv. –

Det gjaldt for mig om at holde tungen lige i munden og sørge for ro og orden. – Ved en bestemt lejlighed opstod der pludselig stærk uro i de bageste rækker. Da jeg kom til, viste det sig, at en af drengene havde tømt blækhuset ved at drikke blækket. Han var naturligvis dagens helt, men hos mig vankede der en lussing, ikke fordi han havde drukket det, men nu stod disse pladser uden blæk; vi skrev med penne og blæk, og sidstnævnte var kostbar! –

Da jeg var pr. 1. april 1947 var skiftet over til den danske skole, skete det en gang imellem, at en af eleverne havde en lille avispakke med til mig, indeholdende et par friskfangede sild ude fra Slien. Holmen, hvor fiskerne boede hørte nemlig til vort skoledistrikt., og fisk var en mangelvare. Dem var jeg naturligvis meget taknemmelig for. Ad omveje var det lykkedes mig at erhverve en hel liter levertran. Disse to ting bragte jeg med hjem til fru Kähler, og hun stegte så sildene i levertranen, kartofler havde jeg haft med hjemmefra, og på den måde reddede vi os et pragtfuldt middagsmåltid. - Indrømmet: Det lugter ad h... til, når man opvarmer levertran, men hvor smagte det herligt! Og så blev der luftet ud bagefter. – Når jeg sådan havde været hjemme i Blick eller senere i Bosiek, far og mor flyttede nemlig efterår 1947, så havde jeg altid et eller andet med til fælles forbrug; det kunne være kartofler, gulerødder, ærter eller andre grønsager, brød, smør eller lignende.

En oplevelse af særlig art kom jeg ud for, da Uwe Hardt en dag kontaktede mig; han måtte ubetinget tale med mig om en meget vigtig sag: Jo, det var lykkedes for ham at komme i besiddelse af noget krudt, og nu havde han tænkt sig at jage det slesvig-holstenske mindesmærke på hjørnet lige overfor Slesvig Hus i luften. Det skæmmede vor danske bygning. – Jeg protesterede voldsomt; ikke fordi jeg var bange for at deltage i denne aktion; jeg havde jo lært at håndtere krudt i min militærtid. Nej, jeg syntes, at man af princip ikke burde ødelægge historiske mindesmærker, som var sket på Knivsbjerg. Nej, jeg ville ikke!! –

Intet hjalp, han blev ved sit, og hvis ikke jeg ville være med, ja, så udførte han det bare alene. Jeg gik så op til Svend Johannsen og klagede min nød. Uwe fik besked på at møde op på rektors kontor, og så fik han det glatte lag! Han havde vær så god at aflevere krudtet her, og så han bare at holde sig fra den slags ting i fremtiden. Slukøret kom Uwe ud igen, og i nogen tid var vi to ikke på talefod

Til daglig spiste jeg min middagsmad på Ravens Hotel, der lå ved torvet lige nedenfor Bismarckgade. Målt med nutidens målestok, var det en sølle mad, der blev serveret; men det var jo også meget beskedne muligheder, alting var endnu rationeret. Man skulle aflevere f.eks. kartoffelmærker for at få et par sølle halvrådne pillekartofler.

Det kneb for mig at skaffe mig tøj. På seminariet gik vi jo i uniform, og det samme naturligvis både i arbejdstjenesten og senere ved militæret; jeg havde faktisk ikke andet tøj, end det, vi fik i et par gavepakker fra mors kusiner i Omaha, Nebraska. Sammen med min bror Johannes havde vi fået samling på et læs træstubbe fra den nærliggende bøgeskov. Det gjorde vi ovnfærdigt, og så byttede jeg mig i Mårkær til en officersuniform fra flyvevåbenet; dens ejermænd var faldet, og hans enke savnede brændsel! Distinktionerne blev fjernet, og så fulgte den mig både til Uldum og til Jelling.

Et andet problem var fodtøj. Jeg kom i forbindelse med en polsk skomager, der lovede at sy mig et par passende langskaftede støvler til uniformens spidsbukser! Han fik to fede ænder og fem pund hjemmekærnet smør. I lang tid var disse støvler det eneste ordentlige fodtøj, jeg ejede. Om sommeren gik jeg i et par lærredssko, som mor havde fået fat i.

Sortbørs-handelen med cigaretter og byttehandelen var faktisk de eneste former for handel, der i disse dage florerede. En tysk cigaret kostede i regelen én rigsmark; en engelsk eller amerikansk derimod ti rigsmark! Handelen foregik i regelen i Alleen. – Dog skulle man være på vagt: Der var politi og stikkere alle vegne, og straffene var hårde, op til flere års fængsel!! –

Noget andet var *genbrug*. Det var jo et meget kendt udtryk; men det strakte sig også til tobaksvarerne. – Da jeg blev indkaldt til militærtjeneste, begyndte jeg at ryge, vel nærmest for at dulme nerverne. Senere blev jeg ved, vel af gammel vane. Alt kunne ryges! – ikke mindst også skodede cigaretter og cigarer. – Når Bjarne Jensen, en af kollegerne ved Ansgar Skolen, således havde været et smut over grænsen eller hjemme, medbragte han i regelen en stor kasse med *skodder*. Kom man så på besøg hos ham, og det gjorde jeg tit, blev denne kasse sat frem og piben blev stoppet med en tre-fire gamle *Kippen*, og så nød man den søde lugt! – Ak ja, da var man nøjsom...

På Stadtweg fandtes der en hel række bytte-butikker. Jeg husker, at jeg kunne erhverve et elektrisk strygejern for mor; som modydelse gav jeg to meter af moders kjolestof; hvad vedkommende så har fået ud af stoffet, ved jeg ikke.

Hjemme i Blick havde vi i fredens første dage ved hjælp af værnemagtens ledningsmaterial fået indlagt elektrisk lys. Englænderne havde jo ganske vist afvæbnet alt tysk militær, men soldaterne lå stadigvæk i deres forlægninger, og de kedede sig. Men krigen var jo slut, og derfor brugte de af deres store beholdninger, som ikke var beslaglagt (!), og kunne således trække de fornødne ledninger. – Intet var umuligt i disse dage! –

Først i tyverne havde man ovenpå den første verdenskrig haft en rivende inflation. Jeg husker, at far har fortalt, at, når han havde fået sin dagløn, så måtte han skynde sig at få den omsat; medens han samme dag måske endnu kunne få et rugbrød for disse penge, så kunne i morgen måske kun få en æske tændstikker! Man regnede med billioner af mark (1.000.000.000). – Den 30. august 1924 havde man så fået den såkaldte *rigsmark*. Allerede sidst i trediverne begyndte dens værdi dog allerede at svinde; den tyske oprustning slugte umådelige beløb, der tryktes flere pengesedler, end der var dækning for, og inflationen kom så småt i gang. Denne forstærkedes under og især også efter krigen, da besættelsesmagterne satte yderligere dækningsløse penge i omløb. – Den 20. juni 1948 kom så den næste pengeombytning. Jeg husker, at vi den dag med fyrretyve rigsmark i hånden på posthuset i Slesvig kunne modtage fyrretyve *Deutsche Mark* (DM). Og denne pengereform var så startskuddet til det store tyske opsving, som fulgte i årene derefter. Dagen efter var der atter varer i butikkerne.

I min sommerferie 1946 deltog jeg i otte dage i et svømmekursus arrangeret af Kultusministeriet i Kiel (?). Det blev gennemført i Eckernförde; indkvarteret var vi, en flok på en snes jævnaldrende unge mænd, i en af de tomme kasernebygninger, og i Windebyer Noor fik vi vor sag for. - Det var et hårdt kursus, træning fra morgen til aften, og maden var under al kritik. - Men jeg fik certifikatet *Staatlich geprüfter Schwimmlehrer* med hjem. – Da skolen atter kom i gang, havde jeg om eftermiddagen de fleste af klassens elever til frivillig svømning.

Som ungkarl da har man det godt, de linier kender vi alle. - Efter at jeg havde fået mit lille værelse hos den rare fru Kähler, spiste jeg min middagsmad på *Ravens Hotel*. - Her lagde jeg mærke til en ung mand på min egen alder. Vi kom i snak, og jeg fandt ud af, at han var bibliotekar ved det danske bibliotek, hans navn var Poul Kürstein. - Vi kom til at drøfte alverdens problemer, og det var ikke vanskeligt for os at blive enige om de store linier ude i den store politik. Anderledes blev det, da vi nærmede os de hjemlige kødgryder. Her mente han, at landsdelen Slesvig var ældgammelt dansk område, og her kunne jeg altså ikke følge ham. Min historielærer havde lært mig, at Slesvig var tysk, at man fra dansk side havde prøvet på at fravriste tyskerne dette, hvilket til dels var lykket under tre-års-krigen, men på Dybbøl osv. - men nu benyttede Poul et trik, om man så kan sige: Han forærede mig en bog, som jeg

bare kunne gå hjem og fordybe mig i. - Jeg husker, at jeg ikke fik megen søvn den nat, så spændende var den.

Det var *Den lille Grænselære* skrevet af Claus Eskildsen, det var ham med *Ole Bole*. Det, som han her skrev om, var jo de kendte ting, som var vor egen hverdag, om det så var hustyperne, tråskoene eller markled, talemåder eller familienavne. Alt dette var man jo fortrolig med fra barnsben af. - men at det skulle være dansk? Hvad kendte jeg egentlig til Danmark, det land, vi kunne se over til, når Sønderborgs garnnøgle var tændt? Hvad havde vi i skolen lært om det land, som jo dog lå lige udenfor vor dør? – Svaret måtte være: **Intet!** - Nå, Poul fandt endnu et par bøger frem, som ligeledes gjorde det klart for mig, at denne min hjemstavn måtte have dybe danske rødder. Hele tiden kom han med yderligere nyt for mig; men så en dag sagde han: *“Nu har jeg ikke mere på tysk, nu er det også på tide, at du lærer dansk!”* –

Jeg protesterede vildt og inderligt, det kunne han da ikke mene; jeg med mine tyve år kunne da ikke lære dette mærkelige sprog. Men han blev ved, der var ingen kærmøder: *“Nu tager du denne bog med hjem. Du har magen til på tysk. Så læser du først teksten på tysk, så du ved, hvad det drejer sig om!”* - Og så måtte jeg jo i gang: 1. Mosebog, kapitel 1, vers 1, hvor der står:

“I begyndelsen skabte gud himmelen og jorden Og jorden var øde og tom, og der var mørke over verdensdybet....”

Sådan lærte jeg altså mit første dansk; andre har lært det ved hjælp af *Knold og Tot* eller *H.C. Andersens eventyr* eller bare ved at studere *Flensborg Avis*. - Senere begyndte Poul at undervise en flok unge alle i min alder i dansk på aftenskolen. Materialet havde vi intet af; men pludselig mødte han en dag op med ti eksemplarer af Falkenstjerne *Håndbog i dansk litteratur, Bind III*, og guderne må vide, hvor han har fundet dem. Nu bagefter må jeg jo sige, at det var stærk kost for os stakkels nybegyndere; men det gik, og lidt efter lidt kom det også til at bære frugt.

Eftersom jeg jo stadigvæk var ansat i det tyske skolevæsen, måtte jeg jo også følge de lærermøder, der blev indkaldt til. - En dag udtalte amtsskoleledertøren omtrent følgende:

“På grund af den enorme tilstrømning til de danske skoler, har regeringen i Kiel nu oprettet danske kommuneskoler. Embederne ved disse skoler skal besættes nu, og jeg vil gerne opfordre jer til at søge ind her; når den forventede forening af landsdelen Slesvig om kort tid vil finde sted, vil der uden tvivl komme en stor flok lærere nordfra og besætte de ledige embeder. Så søg dem nu!”

Se, det var jo rene ord for pengene udtalt af en **tysk** embedsmand. - Efter mødet henvendte jeg mig til ham og sagde, at jeg i grunden var meget forvirret og ikke vidste, hvad

jeg skulle gøre. Han svarede ganske enkelt: *“Herr Meyer, achten sie auf die Zeichen der Zeit!”* – Ja, og så var jeg jo faktisk lige klog, for hvad var tidens tegn? - men det vidste min ven Poul til gengæld. *Tidens tegn betyder, at du skal snakke med Svend Johannsen, rektor ved Ansgarskolen*, var hans råd, og det gjorde jeg så. Han kendte tilsyneladende også til tidens tegn, eftersom han uden vaklen i stemmen efter at have hørt på mig kunne sige: *Det betyder, at du skal komme til os!* -

Efter påske 1947 skiftede jeg så til den danske kommuneskole i Wilhelminen- Skole i Slesvig by. Atter fik jeg en nybegynderklasse; men nu skulle jeg jo lære sammen med børnene. Når de spørgelystne unger skulle vide noget, som jeg ikke var klar over, ja, så måtte jeg bekende kulør og ærligt sige: *Ved i hvad, det ved jeg ikke, men i morgen skal jeg nok forklare jer det.* - Andet var der jo ikke at gøre, og så måtte jeg i løbet af eftermiddagen klare ærterne. -

Det ville kunne gå et stykke tid, men hvis jeg virkelig skulle undervise i sådan en dansk skole resten af mit liv, ja, så var jeg simpelthen ikke kvalificeret til det. - Atter fik jeg mig en snak med rektoren. *Så skal du på højskole*, afgjorde han. Anede ikke, hvad det var. Men han tilmeldte mig Uldum Højskole for opholdet 1947/48.

Da sommerferien 1947 oprandt, havde vi 2.000 børn fra Slesvig by, der skulle på seks ugers ferieophold til Danmark. Man havde lejet alle byens busser i Slesvig by, for i løbet af natten at fragte disse børn fra Slesvig til Flensborg. - Jeg fik lov til at køre med sidste hold. - Da børnene var vel anbragte, fik vi 12-15 unge lærere fra Slesvig by tilbud om et ophold på Jelling Seminarium, hvor en flok ældre seminarielærere underviste os gratis i otte dage! - Bagefter fik vi alle et 14 dages ophold på Uldum Højskole: Kursus for unge sydslesvigske lærere, og endelig fik vi hver for sig et 14 dages ophold i en privat familie. Jeg havnede i nærheden af Ringsted hos en husmandsfamilie, som havde en jævnaldrende søn, Knud Børge, der lige havde aftjent sin værnepligt ved Livgarden. Vi havde det pragtfuld sammen i de fjorten dage, cyklede Sjælland rundt, var i Tivoli i København og, hvad der jo var allervigtigst for mig, så lærte jeg sproget. -

Alt for hurtigt gik disse uger, og så gik turen atter hjem til Slesvig igen, hvor skolen ventede. – Fire uger senere kom Knud Børge ned og besøgte mig. Hans far og mor sendte mig i disse måneder frem til november '47 *Information*, et københavnsk dagblad.

Jeg nåede Uldum, som jeg jo allerede i sommer havde stiftet bekendtskab med, ved 18 tiden den 12. november 1947, altså 10 dage efter, at vinterskolen var begyndt. Vi havde ikke kunnet få vort visum før. - Forstanderen tog imod os seks sydslesvigere, da bussen fra Vejle holdt foran skolen. Han bød os velkommen til stedet og præsenterede os for den samlede elevflokk, der var samlet til aftensmaden i spisestuen. Bagefter tog han mig med op til Edith, der den eftermiddag havde født en søn, Mads, for at vi kunne hilse på hinanden, vi kendte jo hinanden fra i sommer. –

Vinteren 1947/48 anser jeg i dag for de rigeste og vigtigste måneder i mit omskiftelige liv. Her kom jeg så til at opleve en hel ny form for åndsliv - en helt ny verden lukkede sig op for mig, For jeg havde jo aldrig hørt om hverken Grundtvig, Kingo eller Christian II. - så bundforskellig i grunden fra den opdragelse, jeg havde været ude for i mit tidligere liv! - Efter nogle begyndervanskeligheder m.h.t. sproget, fik jeg snart det fulde udbytte af opholdet. Et væld af gode og oplysende daglige foredrag ved Laursen Vig, som jeg kom til at sætte umådelig stor pris på - et enestående godt kammeratskab eleverne imellem - forstående og altid hjælpsomme lærere samt et elskeligt forstanderpar og sidst men ikke mindst et veldækket bord. forhold til den verdensanskuelse, jeg kom fra - ja, på mange områder ligefrem diametralt modsat, når man f.eks. ser på de to kulturers syn på det enkelte menneskes værdi. - Nok om det, alene dette kunne give stof til mange sider. -

Det blev som nævnt en enestående oplevelse for mig at følge undervisningen, mærke den ild, der gik igennem Laursen Vigs daglige foredrag fra højskolens talerstol - lære alle de gode sange, som Højskolesangbogen er fyldt med. Sproget forstod jeg godt, selv om jeg endnu var lidt genert ved at tale det. Det gjorde nok, at jeg fik knap så meget ud af samværet med kammeraterne, som det ellers vil have været tilfældet; for det kunne jo godt knibe lidt ved at forstå disse jyske bønderkarle, når de talte deres dialekter.

Men hvorom alting er: **Her blev jeg dansk!** - måske så jeg det hele til at begynde med i et lidt for lyst skær. Dette syn har dog fortaget sig noget siden hen, efterhånden som jeg har lært den danske hverdag bedre at kende. - I dag vil jeg nok mene, at det danske ikke ligefrem er bedre end det tyske, men det er anderledes, det tiltaler mig mere; og derfor har jeg valgt dette som **mit** livsgrundlag. -

Men først lidt mere om mit ophold her:

Jeg kom til at bo sammen med Hakon Konge på *Langelinie* I alt var vi seks sydslesvigere: Christian Lorenzen, Damholm, Herbert Gröhn, Slesvig, Heinrich Hansen, Frederik Janssen og Karl Anthonisen.

Jeg kom på et dansk-hold med Thyge Svendsen som klasselærer. - Niels Peder Hansen var skolens pedel. Vinteren 47/48 var han imidlertid syg en stor del af tiden. Af en eller anden grund kom jeg til at vikariere for ham. Bl.a. passede jeg fyret; det var en stor klodset gammel-dags fyringskedel, der skulle holdes i gang med tørv! - Tidligt om morgenen skulle den renses for aske og slagger og fyres op; alle 3 - 4 timer skulle der fyldes på igen hele dagen igennem. Endvidere skulle der hver morgen/formiddag grov-skrælles kartofler i maskinen, som pigerne så bagefter skulle til at finpudse. Både det ene og det andet medførte, at jeg somme tider kom lidt for sent til timen. -

En dag havde Thyge fået den idé, at klassen skulle sættes på en prøve: Jeg skulle dukke op ca 5 minutter efter, at det havde ringet ind, sætte mig stille på min plads og tage mine bøger frem. Nu skulle Thyge bebrejde mig, at jeg atter en gang var kommet for sent til timen. Så skulle jeg svare, at jeg jo sørgede for, at der var varme på i hele skolen. Efterhånden skulle dette udvikle sig til et skænderi, og afslutningen skulle så være, at jeg skulle tage mine bøger og rasende forlade klasseværelset, og døren skulle knaldes i med et ordentligt brag. - Alt gik, som planlagt, alle i klassen sad bare stille og måbede. - Et par minutter efter braget gik jeg så atter ind og satte mig stille på min plads. Thyge Svendsen: »*Så mine herrer, vil I så være så venlig, skriftlig at gengive, hvad I lige har været vidne til!*« - Jeg aner ikke, hvad resultatet blev; i hvert fald har beretningerne nok været stærkt divergerende...

Mit arbejde som *hjælpe-pedel* gav mig dog også nogle særrettigheder. Således kunne jeg færdes ude efter, at alle skulle være i seng (kl. 22,00). Det kom mig tilgode, efter at jeg var blevet kæreste med Annalise, og vi snød os tit til et lille stævnemøde henne bag Uldum Mølle. (mere derom senere) - Da skolen nærmede sig sin afslutning, var Edith og jeg nede hos manufakturhandleren i Uldum. Han skaffede mig et fint sæt brunt tøj, som jeg fik som tak for arbejdet som *hjælpe-pedel*. Det var endnu en efterkrigsvarer, noget stiv og kradsende, men jeg har haft egen glæde af det. -

På et vist tidspunkt skulle der være en underholdnings-eftermiddag med forskellige islæt. Svendsen var kommet i tanker om, at vi fire sydslesvigere skulle til at optræde med *Slesvig, vort elskede omstridte land..* Både Grøhn og Janssen var nemlig total umusikalske. Svendsen øvede med os indtil bevidstløsheden, for vi skulle kunne hele teksten udenad, og melodien var jo heller ikke så enkel endda. Men omsider kunne vi, og som en ganske særlig udmærkelse for os, måtte vi optræde solo for Marie Svenning Pedersen (enken efter den tidligere forstander Svenning Pedersen). - Husk på, dette var i begyndelsen af 1948, og intet af Sydslesvigs fremtidige skæbne var således afgjort; store dele af det danske folk regnede stadigvæk med en snarlig genforening! - Efter vort optræden som sangere, inviterede Valborg Madsen, fotograf i Rask Mølle, os seks til en hyggelig aften hos sig. Vi var alle lidt beklemte ved denne invitation, men Laursen Vig kørte os dertil, og han var lidt af en konferencier, så vi fik alle tiders aften ud af det. Overikøbet tog hun et fint billede af os fire. - Ved en senere lejlighed forærede hun mig Kongenålen. -

Jeg skylder måske at oplyse, at der på vinterholdet dengang udelukkende bestod af karle. Piger fandtes kun i køkkenet, mon ikke der har været en seks til otte i alt, med Gerda Madsen som chef og Maren som souchef. - Ja, og så var der naturligvis barnepigen hos forstanderen. Hun deltog hver morgen sammen med alle vi andre og sommetider med børnene Jørn og Mads i vor fælles morgensang. - Allerede på et meget tidligt tidspunkt havde jeg fået øje på hende. - Dengang Scharck og jeg i sommer havde fået anvist logi hos førstelæreren over på

den anden side vejen, da var det hende, der skulle bringe os derovre. - Den dag, vi skulle til at konvolutere Elevforeningens årsskrift, fik jeg mig placeret visa vi-s-vis hende, hvilket ikke kunne skyldes en tilfældighed. Jeg havde også lagt mærke til, at hun kunne smile mere til mig end til de andre; eller var det måske bare indbildning? –

Da vi mandag den 10. marts forlod spisestuen efter middagen, opdagede jeg, at hun (**Annalise Jepsen**) var ved at vaske trappen ud til nordhaven. Jeg tog da modet til mig og sludrede lidt med hende, og sådan ganske i forbifarten spurgte jeg, om ikke vi aften kunne mødes omme ved møllen til en lille snak. Og tænk: Hun svarede JA! – Vi mødtes så efter aftensangen ved Uldum gamle mølle, og her blev vi så til et kærestepar. –

I de følgende tre uger mødtes vi så så ofte vi kunne, naturligvis altid om aftenen og uset af de andre. - Jeg kom så en gang imellem til at møde vor elevvagt, der skulle holde øje med, hvad der foregik efter at lyset skulle være slukket ved 10-tiden. Men så havde jeg jo bare været nede og set til fyret og på tilbagevejen havde jeg været på toilettet omme i baggården.. - Annalise syntes ikke, at hun sådan kunne gå bag Ediths ryg, så hun indviede hende i vore hemmeligheder. Edith viste sig meget forstående, og vi kunne pleje vor spæde kærlighed i ro.

Den 31. marts 1948 faldt hammeren: Vinterkurset på Uldum Højskole var slut, og jeg måtte forlade landet. Maren tog et billede af Annalise og mig, for det var jo rygtet, at der var noget imellem os to. Med tungt hjerte tog vi afsked med hinanden. –

Jeg vendte tilbage til mit arbejde i Slesvig by, men nu med langt bedre forudsætninger til at passe både mit daglige arbejde men også helt anderledes være med i det frivillige arbejde. Jeg var med til at starte SIF (Slesvig-Ungdoms-Forening), gav svømmeundervisning for skoleeleverne, var i Rensborg og fortalte i ungdomsforeningen om de danske højskoler osv. - 1. maj havde SIF besøg af nogle folkedansergrupper nordfra. Da lærte vi den *I dag er det første maj....* - Ved en senere lejlighed havde vi besøg af Hejmdal-studerne; og her fik jeg for første gang hilst på Havnstrup Clemmensen, lidet anende, at vi mange år senere skulle få meget med hinanden at gøre, dengang, han var formand for Grænseforeningen og jeg samme for Sydslesvigsk Forening. Jeg var begyndt at spise på pensionatet Flatterich på Lolfod. Her traf jeg bl.a. sammen med Sydslesvigsk Forenings daværende amtssekretær Hans Ronald Jørgensen. Heller ikke her kunne jeg ane noget som helst om et senere meget intimt samarbejde igennem samfulde tredive år!

Han havde visum til at kunne passere grænsen. Det var nok noget med at posten blev hentet i Krusaa/Padborg. Annalise og jeg fik vekslet en hel del breve, og til min fødselsdag havde hun sendt en lille pakke. Den havde HR. med til mig; men da han fik at vide, at pakken også havde indeholdt en pakke tobak, fik jeg en ordentlig skideballe: Det måtte ikke

gentage sig; for hvis englænderne opdagede det, kunne det give alvorlige vanskeligheder. - bla,bla,bla.....

Sommerferien nærmede sig hurtigt, og i god tid forinden var vi i gang med at tilrettelægge børnenes ferieophold i Danmark. Atter skulle ca 2.000 elever fra Slesvig by på seks uges ferie til danske plejehjem, et forfærdeligt stykke arbejde at få kabalen til at gå op; men det kom til at gå op og tirsdag den 15. juni tidligt om morgenen startede de første af byens busser med kurs mod Flensborg. Hermann Clausen var borgmester i byen, og han havde igen sørget for, at alle bybusser de følgende fire nætter kom til at transportere vore elever fra Slesvig mod Flensborg. Vi havde ikke så lidt bøv! med at få alle børn frem og stuvet i de rigtige kupeer; forventningsfulde var de, men nok også lidt trætte. - Jeg aner ikke, hvorfor togstammen i grunden ikke kunne få lov til at køre til Slesvig for at tage imod børnene her. Men man glemte jo også at benytte sig af jernbanen i 1864, da Danevirke skulle rømmes...Tirsdag den 22. juni gik det så med sidste transport til Flensborg. Jeg havde fået lov til at køre med som rejseledsager til Vejle. Efter at alle børn var afleveret og var havnet de rigtige steder (og det var en værre forestilling!) tog jeg rutebilen til Uldum, som jeg nåede ved halv seks tiden om aftenen. - Den sommer var Annalise elev på skolen, så gensynsglæden var stor.

I den kommende tid gik jeg Niels Peter til hånd med alt forefaldende arbejde, såsom rensning af tagrender, kalkning af huse, græsslåning, og så blev jeg sammen med Annalise statist i *En søndag på Amager*. - Lørdag den 26. juni havde jeg fået lov til at låne Marens cykel, og så fulgte jeg Annalise hjem til Nørremark. Det var jeg ikke stolt af; men det gik jo over al forventning: De var så søde ved mig! - Næste dag blev jeg præsenteret for familierne på Kolleruplund og Hygumgaard. - Lørdag den 3. juli fyldte Laursen Vig 50 år. Dagen efter var der stort elevmøde, med alt, hvad dertil hørte. Annalises far og mor kom også, og tænk: De forærede mig en dejlig, brugt cykel!! - I de følgende år fik jeg uhyre megen glæde af den.

Onsdag den 14. juli cyklede Annalise og jeg til Hygumgaard; jeg fortsatte til Jelling, hvor seminarielærer Riishøj anbefalede mig at opsøge gårdejer Gunnar Ejning, hvor jeg måske ville kunne leje et værelse. Jeg cyklede derved og fik mig en god snak med det elskelige ægtepar Ejning. Det drejede sig om et værelse på ca 10 m² med centralvarme og håndvask, wc lige ved siden af. Det kunne jeg få *gratis* mod at arbejde med i bedriften i tre uger i min sommerferie. Det fandt vi frem til, da Ejning hørte, at jeg var født og opvokset på landet. - Men så opstod der pludselig vanskeligheder; sagen var nemlig den, at familien havde to giftefærdige døtre, og man ønskede ikke noget kissemisseri, og stakkels mig, der lige havde rundet de 22 år. - Men så siger Ejning pludselig: *Er De forlovet?* - og da jeg nikkede bekræftende, kommer det: *Kom og præsenter hende, og hvis den forlovelse holder,*

kan De bo her på gården. - Jeg måtte til Hygum og få fat i Annalise, hun blev accepteret, og jeg havde et sted at bo de næste fire år.

Da højskolen den 22. juli skulle på en heldagstur ned til Sønderjylland, fulgte jeg med ned og blev sat af ved grænsen. - Jeg cyklede så til Slesvig, hvor jeg afviklede mine ting og fik så Svend Johannsens chauffør til at køre mig hjem til Gelting med mine få pikanelliker (han fik en slagtet høne for det!).

Så gik jeg hjemme en uges tid og ventede på mit pas med visum. Ringede flere gange til konsulatet.

Lørdag den 7. august var det endelig nået frem fra København, og næste morgen klokken fire havde jeg pakket cyklen til med mine ting, jeg skulle have med mig, incl. violinen. Denne blev ved passagen over grænsen ved Krusaa registreret i mit pas med følgende bemærkning: *Ausgeführt zur späteren Wiedereinfuhr.* - Jeg nåede frem til Nørre-mark kl. 20,30. Det var første gang, jeg cyklede disse godt 170 km; i de følgende år gjorde jeg det regelmæssigt mindst to gange om året. -

Ja, så var det jo *plusfour*-tiden, og så brugte man *alpehuer*! Det er sjovt, som tiden skifter og sådan set ofte går i ring

Tirsdag den 17. cyklede A. og jeg til Annalises bedstemor i Vindelev. Her tog jeg hendes sidste kartofler op og fik et gammelt vækkeur, der desværre dog ikke kunne gå. Senere fik jeg det repareret, og det fulgte mig troligt gennem hele min seminarietid. - Samme dag cyklede vi til Jelling, hvor jeg kunne indrette mig på værelset hos gårdejer Gunnar Ejsing, og da det var sket, cyklede Annalise tilbage til Uldum.

Seminarietiden startede den 19. august med både velkomst på seminariet og *kanindåb* nede ved Fårup Sø. - For første gang i Jelling Sems. historie var der to første klasser, så vi var i alt 56 nybegyndere. Det var tredje klasse, der stod for kanindåben. Her gjalt det om at gøre de nye seminarister til grin. - F.eks.: En af vore kammerater hed Niels Hansen-Petersen. Den *høje dommer* spurgte: Hvad er Deres navn? - Svar: *Niels Hansen-Petersen.* - Med eller uden bindestreg? - *Med.* - Så vær venlig at gentage Deres navn og i stedet for bindestreg siger De så <Pist>. - Og det blev så til *Niels Hansen <Pist> Petersen.* - Resten af hans seminarietid og indtil i dag kaldes han bare for <Pist>. - Dette var et af de mere uskyldige eksempler, de kunne somme tider udarte til onskabsfuldhed, når eksaminanden f.eks. blev tvunget til at drikke tre bajer i kortest mulig tid! - Men sjovt skulle det være. -

Seminaristerne boede rundt omkring i byen på tagværelser og i småkamre. Det var ikke luksusværelser. Så vidt jeg husker, var der ingen, der havde badeværelse; man havde servantestil, når man skulle vaskes, og desuden fik vi jo varm bad på seminariet, når vi havde haft gymnastik. - Der fandtes tre pensionater i byen, Holm, Pedersen og Regensen, hvor man kunne vælge mellem fuldkost, halvkost eller madspand. Den sidste kunne man få,

når der var to eller tre, der skulle deles om den. Den bestod i regelen af et lille stykke kød og mange kartofler og sovs. -

I 1950 blev der oprettet et madlavningskursus i Teknisk skoles lokaler på Håndværkerforeningen. Vi var en 12- 15 stykker, der hver især mødte op med sin primus. Vand måtte hentes på toilettet! - Resultatet var strålende, og middagen kostede kun kursusafgiften, én krone pr. gang! - Husholdningslærerinden var dybt imponeret over vore færdigheder på primus - tænk 15 hvæsende varmegivere i det lille rum. - Jeg deltog sammen med Hellmut; begge har vi vore opskrifter fra dengang liggende.

Seminaristerne bestod tydeligvis af to forskellige grupper. Der var den flok elever, der hørte hjemme i Vejle eller andre nærliggende steder og kun var i Jelling om dagen. Alle de andre boede som sagt rundt omkring i byen på værelser hos byens befolkning og spiste dagens måltider på de førnævnte pensionater. Det var naturligvis mest denne del af seminaristerne, der deltog i seminariets sociale liv og forsøgte at holde dets traditioner i hævd: kanindåb, højsang og elevforeningens aktiviteter som foredrag og andre arrangementer samt novemberfesten som årets feshøjdepunkt. Da blev alle sejl sat til. Alle gymnastiksalens vægge blev dækket med kunstneriske udfoldelser, og en omfattende revy blev indøvet. Og så gik der invitationer ud, for nu skulle pigerne være med! - Til daglig var der jo kun mandfolk på seminariet.

De fleste af mine kammerater havde været i præparand-klassen og havde været til optagelsesprøve, inden de kunne starte på deres læreruddannelse. En stor del af dem var også lidt ældre, eftersom de i en årrække allerede havde været i erhvervslivet enten som landmænd, politibetjente, mejerister e.l. - Således var før omtalte *Pist* 33 år gammel, da han kom til Jelling og havde i en årrække været selvstændig landmand. Med mine 22 år lå jeg pænt i midten. Jeg slap jo for præparandklassen men måtte op til en særprøve i kristendomskundskab. - Jeg trak emnet *Joseph og hans brødre* og bestod med glans! -

Ellers gik ugerne og månederne i en flyvende fart. - Det første år havde Annalise plads på Stormgaard. Da så vi hinanden op til flere gange om ugen. For det meste mødtes vi hos bedstemor i Vindelev. Fra tid til anden var vi også til bal i forsamlingshuset i Vindelev; for at vi kunne være med her, måtte jeg være medlem af Venstres Ungdom....

Vi mødtes dog også på Kolleruplund og Hygumgaard. Sidstnævnte sted var Karl Aage kommet i skole, og det kneb noget med hans læsefærdigheder. Moster Gerda bad da tit, om ikke jeg nok ville øve lidt med ham. Det ville jeg naturligvis gerne; men han var ikke nem at holde til bogen. Var vi lige kommet godt i gang med: *O siger O, le siger le - O-le....* så rumlede der en traktor forbi, Karl Aage hen til vinduet: *Det er en Ferguson...* se, det var meget mere interessant for ham! - Men han lærte det da alligevel.

Ikke sjældent kom jeg da også på Kolleruplund. Her kunne jeg få lov til at hjælpe til med alt forefaldende arbejde. Ved siden af det almindelige landbrugsarbejde husker jeg især kloakeringsarbejdet mm. i forbindelse med indretning af badeværelset, som blev placeret lige ind til venstre i entreen. Der skulle graves ud til septiktank, rør skulle lægges ned, gulvet i den gamle pigeværelse (?) blev taget op, ud med jord, ind med sand... det var et projekt i en efterårsferie. Og da det hele var på plads, fliserne sat op osv., skulle moster Karen have lov til højtideligt at indvie dette nye stykke. Andægtigt stod vi mandfolk udenfor og blev vidne til den første *rigtige* udskylning! - Så råbte vi *hurra* og gik ind til det ventende frokostbord.

Om mit arbejde på Ejsings ejendom er at sige, at dette så absolut ikke begrænsede sig til disse her tre uger i sommerferien, som vor aftale jo oprindelig gik ud på. Nej, det varede ikke længe, så var jeg parat til afløsning indenfor alt forfaldende arbejde. Ejsing var direktør for et brandforsikrings selskab med arbejdsplads i Vejle. Han kørte hver morgen på arbejde i sin gamle Citroen. Når så Karl, der var bestyrer på ejendommen, havde fri, var syg eller forhindret på anden vis, så kunne jeg springe til stor glæde for Gunnar Ejsing. Jeg kunne jo både malke, gå på rottejagt, fodre køerne eller hjælpe til, når der skulle tærskes.

Rotterne: En overgang var hele ejendommen faktisk undermineret; vi lod vand løbe ned alle deres mangfoldige underjordiske gangsystemer; vi lod traktorens udstødning gå igennem de samme gange - lige meget hjalp det. Der var ikke andet for end at lægge gift. Dette skete så hen på efteråret. Da rotterne mærkede, at deres sidste time var ved at nærme sig, søgte de alle sammen hen til et varmt og lunt sted. Det fandt de så omkring skorstenen i stuehuset, og her døde de så. - Efter nogen tid begyndte en mærkelig lugt at brede sig i hele huset: Rotterne begyndte at rådne! Der var ingen anden udvej, end at hele gulvet på første sal måtte tages op, før de stinkende lig kunne fjernes.

En anden oplevelse af særlig art, har bidt sig fast i min hukommelse: En dejlig før-sommermorgen var jeg ved at radrense roerne. Solen skinnede, fuglene sang og forude ventede en dejlig lang sommerferie. Ja, der var ganske vist et par kedelige eksaminer, der skulle overstås forinden, men alligevel... – Pludselig opdagede jeg til min store forskrækkelse, at der manglede ca 10 m af roerækken i venstre spor. - “Prrr!!” Roeplanterne var kørt sammen til en stor klump, og da jeg fik det hele pillet fra hinanden, opdagede jeg, at en *flintøkse* havde sat sig på tværs mellem skærene og således forvoldt hele episoden. Jeg plantede roerne igen, om de kom til at gro igen, ved jeg ikke; men stenøksen har jeg gemt som et kært minde fra en svunden fortid...(Danafæ??)

Efter at Annalise var færdig som elev på højskolen fik hun som allerede nævnt til november 1948 plads hos Ejnar Christensen på Stormgaard. For det meste mødtes vi så hos bedstemor i Vindelev. Fra tid til anden var vi også til bal i forsamlingshuset i Vindelev; for at

vi kunne være med her, måtte jeg være medlem af Venstres Ungdom, og dette forhold til Venstre har så faktisk fulgt mig hele livet igennem. I de sidste mange år har jeg været medlem af Venstre. – Min kære svoger Jørgen mener nu, at jeg har en alt for ideel forestilling om partiet Venstre; ville jeg bo i DK, ville det nok forandres.

Annalise og jeg deklarerede vor forlovelse søndag den 13. marts 1949. Samme dag havde man på Nørremark også besøg af moster Inga. Hun var sygeplejerske i Horsens (?) og havde været med Venstres Ungdom på en tur til Paris. Her havde hun fået kig på en ung landmand fra Sorø-egnen, og de var blevet gode venner. Deres bryllup stod så året efter på Hygumgaard, hvor både Annalise og jeg var med.

Den 1. april 1949 rejste Annalise fra Stormgaard og fik plads som medhjælper i en børnehave hos frøken Erhardi i Horsens. Her var hun lige til vi i 1952 blev gift og flyttede til Medelby. – Nu blev turene til hende imidlertid betydelig længere for mig. Men mine svigerforældre var ualmindelig flinke og søde imod mig; jeg var altid velkommen hos dem, og det benyttede jeg mig af i rig mål. Utallige gange cyklede jeg om lørdagen de 40 km til Nørremark, i regelen i modvind, for så om søndagen atter at finde til Jelling igen, meget ofte både i regn- eller snevejr og naturligvis igen med modvind. –

Disse ugentlige ophold i hjemmet på Nørremark gav mig uendelig meget og det i ethvert henseende. Bortset fra, at jeg fik vasket mit tøj, så fik jeg næsten altid også noget spiseligt med mig hjem. Men hvad der var nok så vigtigt for mig, så fik jeg lært sproget på en hel anden og langt bedre måde, end mine andre sydslesvigske kollegaer gjorde, ja, jeg fik ligefrem lidt af den østjyske accent, i al fald slap jeg for det sydslesvigske tonefald. –

Da jeg i december 1950 og januar 1951 var *på græs* i Skjold, boede jeg hos Annalises forældre. Jeg cyklede frem og tilbage i al slags vejr. Det var to dejlige måneder og det både i skolen og i hjemmet. Her lærte jeg rigtig Henning, Annalises bror, at kende, og vi har været de allerbedste venner lige siden.

Ad omveje havde jeg bragt i erfaring, at der et sted i Dagnæs var et gammelt lille harmonium til salg. Det kunne jeg købe for en billig penge (50,- kr). Det fik jeg så senere med til Jelling, hvor jeg for en tid gik til orgelundervisning hos fru Villumsen. Desværre opgav jeg i utide. Det har jeg senere ofte fortrudt, jeg kom nemlig til at spille ved gudstjenesterne i vor kirkesal i Medelby med kun to fingre, en oktav imellem dem.

Sidst i april 1951 havde jeg været op til afsluttende eksamen i tysk – det varede tre timer og indbragte mig et *ug-*. – Den 2. maj havde far og mor været gift i 25 år, og det skulle naturligvis fejres. Den 30. april kørte jeg om natten ved 1-tiden med tog hjem og var hjemme i Gelting kl. 10 næste formiddag. Her hjalp jeg til med forberedelserne til festen, og der var mange af. Tirsdag den 1. maj kørte jeg med toget til Flensborg for at modtage Annalise

på banegården. – Vi fik en god festdag ud af det; naturligvis var Annalise ved siden af sølvbrudeparret dagens midtpunkt, og jeg tror nok, at hun faldt i alles smag, selvom det kneb noget med kommunikationen.

Lørdag den femte maj rejste vi så igen; nåede Nørreremark ved 17-tiden.

Under mit ophold i Slesvig (1948) havde jeg stiftet bekendtskab med rektor Uhrenholdt. Han var kommet fra Holstebro for at være vikar for Svend Johannsen, der havde fået orlov fra skoletjenesten for at virke som chefredaktør for *Südschleswigsche Heimatzeitung*, som på det tidspunkt var nystartet (1947) og havde sæde i Husum. Når Svend Johannsen kom tilbage, han havde orlov for en to års periode, så skulle Uhrenholdt tiltræde som rektor ved Hansen-Larsen-Skolen i Rensborg. Da Uhrenholdt i første omgang ikke havde kunnet få sin familie med ned, kom vi to til at være en hel del sammen, og jeg lærte meget under disse samvær. Han fik mig til at love sig, at jeg efter endt uddannelse i Jelling skulle søge tjeneste hos ham i Rensborg. - Da tidspunktet nu nærmede sig, skrev jeg til ham, at nu var det ved at være op over, jeg ville være klar til at arbejde i Rensborg efter sommerferien 1952. –

Imidlertid havde jeg gjort regning uden værten, og værten var i dette tilfælde Dansk Skoleforening for Sydslesvig med Skoledirektør Bernhard Hansen som ansvarshavende. Herfra fik jeg klart og utvetydigt at vide, at jeg vær-så-god havde at stille til tjeneste hos Dansk Skoleforening. Jeg var ked af, at jeg måtte skuffe min ven Uhrenholdt, men der var ingen anden udvej; Sønderjysk Skoleforening havde lagt pengene ud til min uddannelse, og da skoledirektøren også her havde det afgørende ord, ja, så var der ingen pardon. – Senere sagde Uhrenholdt til mig: *Jamen havde du ventet andet?* – Men da jeg på daværende tidspunkt var fuldstændig ukendt med det spændingsforhold disse to parter imellem, ja, så havde jeg faktisk ventet et andet resultat. Jeg anede naturligvis ikke, at jeg ti år senere skulle prøve at mægle i den såkaldte *Rensborstrid*. – Den vender vi tilbage til. -

Mandag den 17. maj 1952 fik jeg brev fra Viceskoleledert Hans Meng (et ukendt begreb for mig på daværende tidspunkt) om, at man kunne tænke sig at ansætte mig i Vesby, og det vidste jeg heller ikke det mindste om, ej heller hvor det lå. - Tirsdag den 20. maj tog jeg med toget til Flensborg, for at se på sagerne. Jeg tog ind på Dansk Skoleforening og fik mig en snak med Hans Meng. Her blev jeg udstyret med 20,. DM og fik at vide, at jeg skulle tage bussen fra ZOB til Ladelund og sige til Chaufføren, at han skulle sætte mig af ved den danske skole i Vesby.

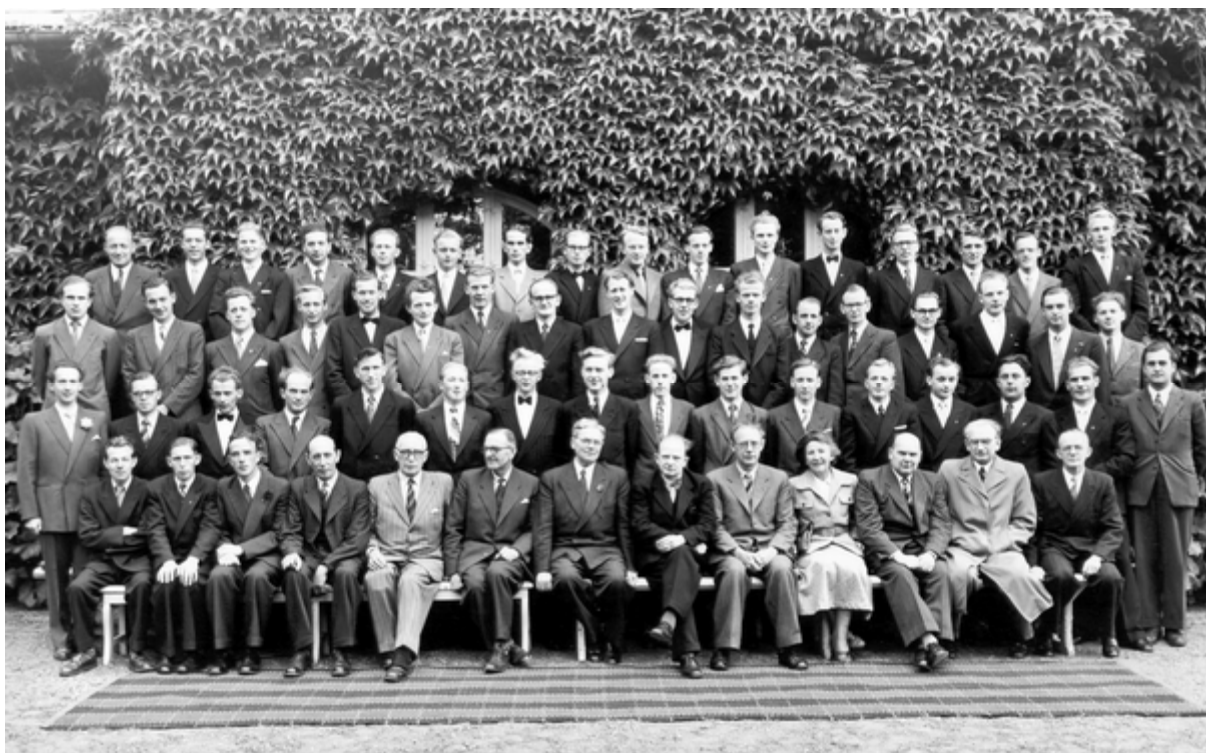
Det viste sig, at Chaufføren talte det fineste sønderjysk, og at han var godt kendt der på egnen. (For øvrigt viste det senere, at jeg var kørt med Sofus, og at han havde kørt den tur fra sidst i trediveerne; vi blev gode venner.) -

Jeg blev sat af ved skolen, men skolelederen Alfred Jakobsen (skoleleder i Medelby) og hans kone Grethe (skoleleder i Vesby, og det var hende, jeg skulle afløse) var ikke hjemme, de var ved gartneren i Læk for at købe blomster til udplantning i haven. Det var tjenestepigen, der tog imod mig. - Da ægteparret var kommet hjem blev jeg inviteret til aftenmad og fik tilbudt natlogi. –

Efter aftenmaden kørte vi ud til forældrerådsformanden, Hans Iver Hansen, Vesbymark. - Sammen med konen Anna havde han af Franz Petersen forpagtet et lille landbrug, og det lå langt ude, hvor kragerne vendte. - Vi kørte i Jacobsens gamle Kadet ud ad en Hærvejlignende sandvej, der var fuldt af huller. Efter mange krydsninger frem og tilbage udenom de værste ujævnheder, nåede vi omsider frem. - Anna stod ved opvasken i det lille, lavloftede køkken. Jeg husker endnu tydeligt denne gennemtrængende tørvelugt. Vore tørv derhjemme duftede helt anderledes. - Anna tørrede hænderne i forklædet, og vi blev budt velkommen og bedt indenfor i stuen, hvor Hans Iver sad med en avis. - Marianne, der nok havde været en tre - fire år dengang, havde siddet ved bordet i køkkenet. Da vi trådte ind ad døren, for hun ind under køkkenbordet, ville ikke hilse på os, så genert var hun; besøget derude denne majaften var begyndelsen til et langt og rigt bekendtskab. –

Jeg syntes vældig godt om stedet og forholdene, sådan, som de aftegnede sig: Det var meningen, at barakskolen i Medelby skulle erstattes af en ny stenskolet, og i forbindelse med den skulle der bygges en lejlighed til familien Jakobsen, barak-lejligheden skulle så stå til vor disposition. - Næste morgen tog jeg tilbage til Flensborg og meddelte viceskolelederen, at jeg gerne ville tage imod tilbuddet Vesby. Derefter gik det nordpå igen, for jeg befandt mig jo midt i eksamenstiden...

Men også den lakkede mod enden, både Helmut og jeg klarede os med et rent *mg* i gennemsnit, og kom derved til at ligge i den bedste ende. Vi var to, der klarede et *ug⁻* i sløjf. Søndag den 15. juni 1952 oprandt så endelig vor dimissionsdag. Annalise var kommet dagen i forvejen og hjalp mig med at pakke mine sager. Aftenen tilbragte vi sammen med Lasse og Ruth. - Svigerforældrene kom med toget klokken tolv; kl. 13,00 stillede man op til fotografering, 14,00 gudstjeneste og klokken 15,30 samledes vi alle til dimissionsfest i gymnastiksalen. I løbet af festen afleverede jeg på mine sydslesvigske kammeraters vegne en tak for de fire år og det både til kammeraterne, lærerne og til forstanderen. –

Senere gav svigerfar middag på Håndværkerforeningen. – Men kl. 22,00 måtte jeg tage afsked med min kæreste, for sammen med sine forældre tog hun nu hjem. Imidlertid kunne vi jo efterhånden se lidt lysere på tingene, eftersom der nu kun var godt og vel fire uger til vi skulle giftes (19. juli) og forinden skulle der lyses for os (29. juni), og begge dele skulle jeg jo dog helst være med til, så vi sås jo allerede igen om 14 dage.

Klokken 01,00 den 16. juni 1952 forlod jeg Jelling og tog sammen med Helmut toget mod Flensborg, ind i en ukendt men uden tvivl spændende fremtid. Jeg glædede mig uhyre til at komme til at stå i en skolestue igen, nu udstyret med de nødvendige kvalifikationer.

Fire dejlige år i Jelling var vel overstået. Vi havde haft et pragtfuldt sammenhold i vor klasse, var på god talefod med alle vore lærere, og jeg kunne kun med glæde tænke tilbage på de mange besøg, jeg havde fået lov til aflægge hos mine pragtfulde svigerforældre i Nørremark; men også på de utallige ophold hos de gæstfrie ægtepar på både Hygumgaard og Kolleruplund. Alle havde de været med til at præge mit kendskab til det danske, og i takt med dette var jeg kommet til at holde mere og mere af det. - Disse år i Jelling var lige så vigtige for mig som mit højskoleophold i Uldum. For her fik jeg inderlig-gjort og rodfæstet mit valg af det danske, så jeg nu kunne gå ud i livet og klare fremtidens udfordringer på ligefod med mine rigsdanske kammerater; en meget stor del af mit enorme efterslæb var nu indhentet.

Derfor skal der her rettes en meget stor tak til familien Ejning for den enestående hjælpsomhed, jeg her mødte; aldrig har der været os et ondt ord imellem. – Desværre har jeg senere hen tabt al forbindelse med dem – men sådan går det jo ofte her i livet. –

Dernæst tak til de elskelige folk på Hygumgaard og Kolleruplund, dog frem for alt til mine hjertensgode svigerforældre og deres børn for den enestående hjælp og støtte, de alle har givet mig, bevidst eller ubevidst!

Men toget med Helmut og mig kørte....

et livsafsnit var slut -

og et nyt kunne tage sin begyndelse.

(og det blev ikke mindre spændende, men derom senere)